NÄKYMÄTÖN KYLÄ

Anna Kontula

into pamfletti

Into-pamfletit tarkastelevat maailmaa eri kulmista, arkailematta, mutta puheet perustellen. Ärhäkät puheenvuorot avaavat uusia näkymiä, keskustelevat poliittisista vaihtoehdoista ja luovat suuntaa konkreettisille toimille. Puheenvuorokirjat tallaavat ranskalaisen Le Monde diplomatique -pokkarisarjan avaamaa polkua, rohkeina ja asenteella.

Tätä teosta ovat tukeneet Suomen tietokirjailijat ry
ja Työsuojelurahasto.

© Anna Kontula

Tuotanto:
into
Into Kustannus Oy
Hämeentie 48, 00500 Helsinki

www.intokustannus.fi

Kustantaja:
LIKE
Like Kustannus
Liisankatu 16, 00170 Helsinki

www.like.fi

Kannen kuva: Karstein Volle
Paino: Hansa Print, Vantaa 2010
ISBN: 978-952-01-0522-8
E-kirja: 978-952-5675-79-5

FSC
Mixed Sources
Product group from well-managed forests and recycled wood or fibre
Tuoteryhmän puu - tai kuitumateriaali on peräisin hyvin hoidetuista metsistä ja kierrätyksestä
Cert no. DNV-COC-000102
www.fsc.org
© 1996 Forest Stewardship Council

Sisällys

Kiitokset ... 7

Vastaan tuli kylä ... 12

Tulijoita ja menijöitä ... 21

Oikeus olla ... 33

Crazy system ... 45

Miesjuttuja ... 59

Ulkopuoliset ... 70

Siirtolaisten liike ... 80

Ikävä ... 92

Mitä on tehtävä? ... 102

Viitteet ... 108

Lähteet ... 115

Kirjailija ... 119

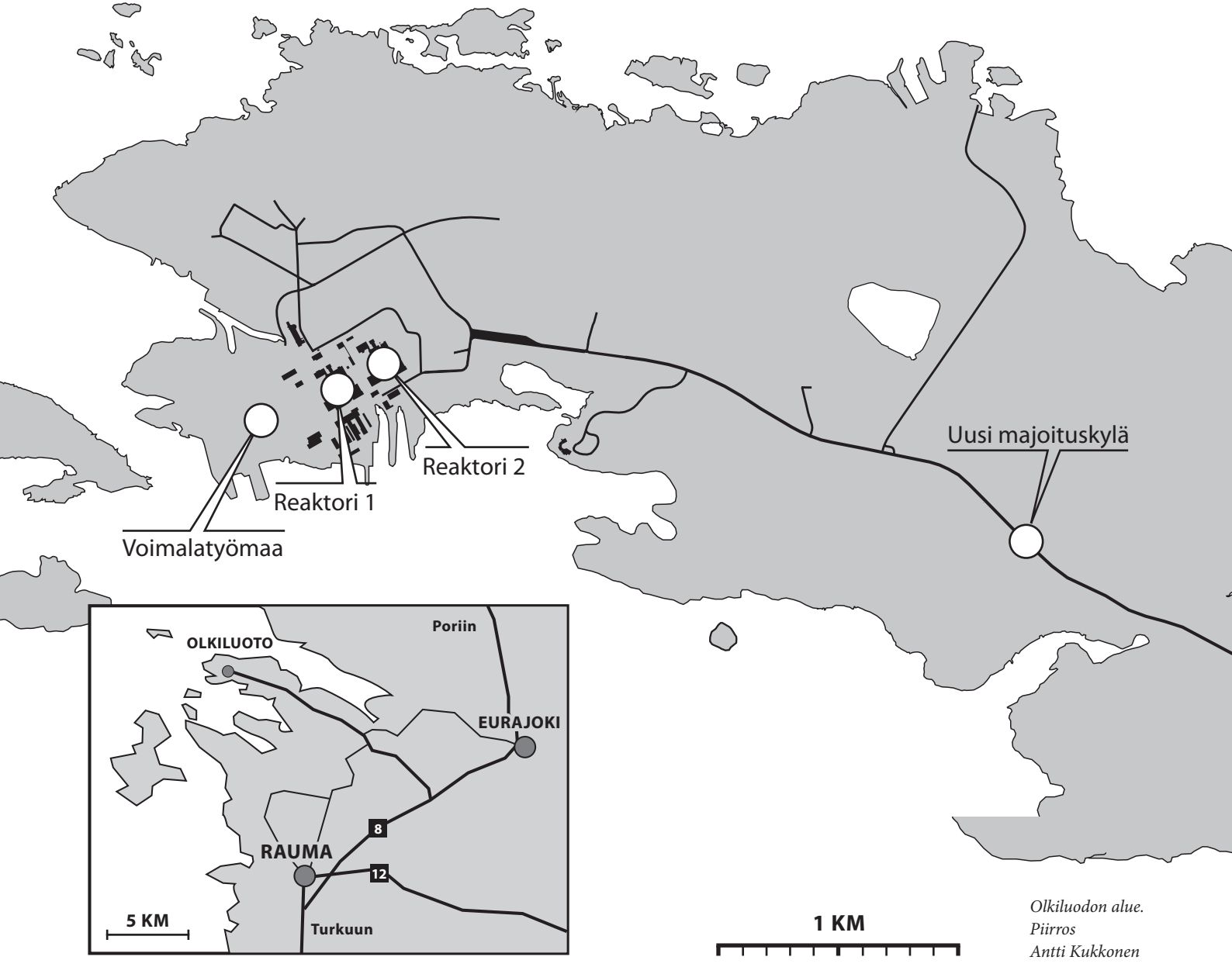

Olkiluodon alue.
Piirros
Antti Kukkonen

Olkiluodon työmaa. Kuva: Teollisuuden Voima.

Kelpolle ja Laura-mummulle, jotka osoittivat,
ettei perhe ole biologiaa vaan läsnäoloa.

KIITOKSET

Kiitän lämpimästi kaikkia niitä Uuden majoituskylän miehiä, jotka jakoivat arkeaan kanssani tätä kirjaa varten. Kuukausi Olkiluodossa oli opettavainen, toivottavasti teillekin.

Päähenkilöiden lisäksi kirjaan ovat antaneet panoksensa lukuisat rakennusalan, työelämän ja siirtolaisuuden asiantuntijat. Haastateltujen luettelossa mainittujen lisäksi kiitän Bo Berglovia, Timo Fagerdahlia, Ilkka Kaita-Ahoa, Heli Kokkoa, Taija Stranden-Staskiewiczia, Katja Tuomista ja Asta Turpeista avusta tiedonhankinnassa. Kiitoksen ansaitsevat myös tekstiä sen eri vaiheissa kommentoineet ja täydentäneet Jussi Jalonen, Heikki Kerkkänen, Kimmo Kiljunen, Nina Kreutzman, Heta Leivonen, Tommi Nieminen ja Kyösti Suokas sekä tietenkin ässä kustannustoimittajani Hanna Nikkanen.

Työtäni ovat tukeneet taloudellisesti Tietokirjailijat ry ja Työsuojelurahasto. Haluan kiittää hyvästä yhteistyöstä myös Into Kustannuksen väkeä, teille on aina turvallista kirjoittaa. Lopuksi kiitän puolisoani hänen teknisestä, sisällöllisestä ja kielellisestä panoksestaan koko kirjoitusprosessin ajan.

Perheemme istui keittiön pöydän ääressä pohtimassa tulevaisuutta. Alkoi käydä selväksi, että miehelleni ei lähistöltä töitä löytyisi, pitäisi lähteä vähintään Helsinkiin, ehkä ulkomaillekin. Mietimme, miten meidän kävisi. Näillä palkoilla ei lennettäisi kotiin joka viikko. Minä en voisi muuttaa, sillä oma työni sitoi tänne. Eivätkä lapsetkaan halunneet lähteä, kun täällä olivat kaverit, sukulaiset ja tuttu ympäristö.

Päätimme, että jäisimme kaikki ja kitkuttelisimme jotenkin yhden aikuisen palkalla. Ratkaisu laskisi elintasoamme, mutta ainakin olisimme yhdessä. Vaikka sukupolveni työelämä on ratkaisevasti vanhempiamme epävarmempaa, valkoisen suomalaisen tutkijan asema on kuitenkin sen verran vahva, että joka tapauksessa selviäisimme jotenkin.

Kaikki perheet eivät ole yhtä onnekkaita.

VASTAAN TULI KYLÄ

Olkiluodon ydinvoimalatyömaa on suuri. Suurin työmaa, jonka olen ikinä nähnyt. Muuta ei maallikko siitä oikeastaan osaa sanoa.

Istun tutun työsuojeluvaltuutetun kyydissä. Vierailu Olkiluodossa on ollut kiinnostava ja saan olla kiitollinen, että vanha kurssikaverini järjesti sen. Päivästä oli muodostunut varsinainen ydinvoimarakentamisen intensiivikurssi.

Silti olen autossa hiljainen. Jotakin puuttuu.

”Käydääs viäl kattoon toi majotuskylä, jos sulla ei oo kiirettä”, Timo ehdottaa. Ei, kiirettä ei ole, ja niin me kurvaamme pari kilometriä työmaan ulkopuolella sijaitsevaan parakkikylään.

Sekin on iso. Ydinvoimalatyömaalle johtavan tien molemmille puolille levittäytyy kymmeniä parakeista koottuja taloja. Kaikki on sillä tavoin karkeaa ja asettumatonta kuin vastavalmistuneiden rakennusten ympäristö yleensä. Timo kuitenkin kertoo, että näissä parakeissa on asuttu jo hyvän aikaa.

Tummatukkaisia miehiä näkyy ovenpielissä ja kävelee kadulla vastaan. He katsovat autoa vähän kummissaan. Täällä ei ole totuttu vieraisiin.

Ja minä tiedän, että tässä se on, seuraava kirjani.

Vuonna 2002 eduskunta päätti Suomen viidennestä ydinvoimalasta. Teollisuuden Voima sai luvan rakentaa jättiläismäisen ydinreaktorin Olkiluodon saareen, jossa jo ennestään sijaitsee kaksi pienempää.[1] Päätös oli historiallinen, sillä ei Suomessa eikä juuri muissakaan länsimaissa ole lisätty ydinvoimaa viimeiseen 20 vuoteen, sitten Tšernobylin onnettomuuden. Keskustelussa kuitenkin ennakoitiin energiantuotannon uutta aaltoa, koska olemassa olevat reaktorit vanhenivat ja fossiilisten polttoaineiden arvostelu lisääntyi. Suomi suunnitteli surffaavansa ydinenergia-aikaan Euroopan kärjessä.

Rakennustyöt käynnistyivät Olkiluodossa 2005. Urakka oli annettu ranskalaiselle Arevalle, jonka suunnitelmissa oli voittaa Suomen prototyypillään tarjouksia ympäri maailmaa. Olkiluodosta tulisi siis mallityömaa niin sanotulle kolmannen polven reaktorille, joka olisi suurempi, tehokkaampi ja turvallisempi kuin yksikään aikaisempi. Kukaan ei tosin tarkalleen tiennyt, mitä Olkiluotoon lopulta rakennettaisiin. Lupa hankkeen käynnistämiseen myönnettiin tilanteessa, jossa voimalan lopullisia piirustuksia ei ollut vielä olemassa.

Hanke yski alusta lähtien. Jo syksyllä 2008 julkisuuteen nousivat puutteet hitsaustöiden ohjeistuksessa ja valvonnassa.[2] Ratkaisematta olivat myös reaktorin automaatiojärjestelmään liittyvät ongelmat.[3] Marraskuussa 2009 Suomen, Ranskan ja Britannian säteilyviranomaiset antoivat harvinaisen yhteislausunnon, jossa epäiltiin Arevan uusien ydinvoimaloiden turvallisuutta.

Näistä ja muista vaikeuksista johtuen vuodelle

2009 kaavailtujen avajaisten on ilmoitettu viivästyvän ainakin vuoteen 2013. Samalla hankkeen kustannusarvio on noussut 3,2 miljardista 4,7 miljardiin euroon. Suomen varoittava esimerkki on saanut muut maat etsimään korvaavia vaihtoehtoja. Areva on jo hävinnyt Aasiassa urakkakilpailuja korealaisille, EU-alueella panostetaan tuulivoimaan ja Kiina satsaa aurinkoon. Enää hetkeen ei kukaan ole visioinut Suomea energiantuotannon pioneerina – paitsi maan hallitus, jonka usko ydinvoimaan ei horju.

Ydinvoimalasotkua enemmän minua kuitenkin kiinnostivat kuuluisan reaktorin rakentajat. Syrjäiseen Olkiluodon saareen on kerätty tuhansia miehiä ympäri maailman. Halusin tietää, keitä he ovat, miksi he ovat tulleet ja millaisena Suomi heille näyttäytyy. Halusin kirjoittaa siirtolaisista, heidän arjestaan ja valinnoistaan.

Olin kyllääntynyt meikäläiseen maahanmuuttokeskusteluun, jossa ihmisiä näyttävät liikuttavan lähinnä Suomen edut. Työryhmissä, poliittisissa päätöksentekoelimissä ja maan valtalehdissä pohditaan vakavissaan, millaisia ulkomaalaisia rajan yli sopii päästää ja miten Suomi hyötyisi heistä eniten. Siirtolaisiin tai heidän lähtömaihinsa ei kiinnitetä huomiota; liioin ei pohdita, missä määrin keskeiset suomalaiskeskustelijat – näennäisestä debatista huolimatta – tosiasiallisesti nojaavat rikkaan lännen vahvemman oikeuksiin.[4]

Suomessa tiedetään mainiosti, että siirtotyöjärjestelmään liittyy riistoa ja epäoikeudenmukaisuutta. Asiasta ei vain haluta puhua, koska se on kiusallista eikä asiaan ole yksinkertaista ratkaisua. Halpatyö ei nimittäin ole vain systeemin valitettava sivutuote, vaan sen moottori. Puolalainen rakennustyöläinen tulee Suomeen hyödyntääkseen maiden välistä elintasoeroa. Hän ei vertaa palkkojaan suomalaisten palkkoihin, koska tietää, että työpaikan saaminen samoilla ehdoilla on epärealistista ja oma palkka käytetään pääosin kotimaassa, jossa sen ostovoima on korkeampi.

Näkymätön kylä viittaa Olkiluodon ydinvoimalatyömaan kyljessä sijaitsevaan parakkikeskittymään, jossa asuu noin 1200 siirtotyömiestä. Suomalaisen yhteiskunnan kannalta paikka on korkeintaan puoliksi olemassa, sillä kylällä ei ole erityistä nimeä eikä sitä löydy tavallisimmista kartoista. Jos kylästä on joskus tarpeen sanoa jotakin, sitä kutsutaan uudeksi majoituskyläksi erotuksena vanhasta, joka sijaitsee pienen matkan päässä.

Kylä jää hämärään myös satelliittikuvista. Netin välityksellä voi paikantaa riksan Kalkutan keskustasta, mutta ilmeisesti läheisen ydinvoimalan vuoksi on parakkialue suojattu.[5] Tietokoneruudullani rakennusten katot erottaa vain epäselvästi, ikään kuin niiden päällä lepäisi ääriviivoja pyöristävä pölykerros.

Kylä on näkymätön sijaintinsakin vuoksi. Parakit on raivattu metsään, mahdollisimman kauas muusta asutuksesta. Uuden majoituskylän asukkaat ovat kuin satuolentoja suomalaiselle yhteiskunnalle, sen palveluverkostolle, päätöksenteolle ja keskustelulle. He elävät vuosia rinnallamme, ja me koetamme olla huomaamatta heidän läsnäoloaan.

Viime vuosikymmenten kuluessa taloudellisesta hyötyajattelusta on vähitellen tullut normaali tapa puhua ihmisistä ja heidän perusoikeuksistaan. Tämä näkyy erityisen hyvin ulkomaalaisten kohdalla. Työperäiset maahanmuuttajat ovat tervetul-

leita, mutta vain työvoimapulasta kärsiville aloille ja niillekin mieluiten valmiiksi koulutettuina, terveinä ja perheettöminä. Pakolaisia ja turvapaikanhakijoita pidetään yksiselitteisesti taloudellisena rasitteena ja keskustelua käydään lähinnä siitä, kuinka Suomi saisi junailtua humanitaariset velvoitteensa mahdollisimman halvalla.[6]

Vuonna 2009 Suomeen muutti noin 26 000 ihmistä. Tähän lukuun sisältyy 843 pakolaista sekä kuutisen tuhatta turvapaikanhakijaa.[7] Samana vuonna Suomeen tuli väliaikaisesti töihin kymmeniä tuhansia. Jo näiden lukujen pohjalta on outoa, että suuri osa maahanmuuttokeskustelusta keskittyy pakolaisiin, turvapaikanhakijoihin ja sosiaaliturvan mahdollisiin väärinkäytöksiin. Suomalaiskeskustelua ei kiinnosta, miten tämä maa kohtelee tulijaa. Kunhan siirtolaisuus kasvattaa rahapussejamme, ei muulla ole niin väliä.[8] Tässä kehyksessä jää kokonaan huomiotta ulkomaalaiskontrolliin liittyvä luokka- ja sukupuolisyrjintä, ulkomaalaisten oikeuksien toteutuminen tai minkä verran maassamme todellisuudessa esiintyy ihmiskauppaa.

Olkiluodon näkymätöntä kylää voi pitää tietyn ulkomaalaisryhmän ikonina, sillä väliaikaisesti Suomessa työskentelevät ihmiset näkyvät harvoin päivälehdistössä. Valtion, kuntien ja kolmannen sektorin asiakirjoista he puuttuvat monasti kokonaan. Työn takia tänne pistäytyvät ovat keskustelun kohteina hankalia, sillä heitä on vaikea tavoittaa. Pitkän viranomaissuhteen rakentaminen ei onnistu, eikä näillä ihmisillä oleteta olevan tarvetta ”kotoutumiseen”. Lyhyesti, jähmeää kansallisvaltiojärjestelmää ei luotu siirtotyövoiman liikkuvinta osaa varten. Yhteiskunta ei pysty tarttumaan näihin alati paikkakuntaa, työtä, oleskelustatusta ja joskus nimeäänkin vaihtaviin kiertolaisiin. Heitä eivät tutkijat ehdi tutkia, viranomaiset tilastoida tai oikeuslaitos tuomita.

Pysyvästi maahan tulleet ulkomaalaiset ovat helpompia, sillä heillä on vakituinen osoite ja intressi rakentaa yhteyksiä valtayhteiskuntaan.

Minä halusin kirjoittaa näistä levottomista miehistä ja naisista, jotka saapuvat Suomeen kuukausiksi, viikoiksi tai joskus vain päiviksi. Kukaan ei tiedä heidän todellista lukumääräänsä, vaikka viralliisissa arvioissa liikutaan 35 000:n ja 45 000:n haarukassa.[9] Pelkästään rakennusalan arvioidaan työllistävän vuosittain noin 30 000, ja joitakin tuhansia käy seksialan töissä. Lisäksi maatilat tuottavat väliaikaista kausityövoimaa Itä-Euroopasta ja Aasiasta. Kevät tuo kaupunkeihin epälukuisen määrän romanikerjäläisiä itäisestä Euroopasta ja joka kesä satoja thaimaalaisia ”yrittäjiä” lennätetään metsiimme marjoja poimimaan. Erityisesti pääkaupunkiseudun palveluala on täynnä meren yli pendelöiviä virolaistyöntekijöitä.

Valitsin Olkiluodon mukavuussyistä. Toisin kuin väliaikaisesti Suomessa oleskelevien kohdalla yleensä, Olkiluodossa majoitus on pysyvää (vaikka asukkaat vaihtuvat) ja ihmiset siten helpommin tavoitettavissa. Valintaani määräsi myös se, että Olkiluodosta kerätty materiaali tukisi laajempaa tutkimustani rakennusalan harmaasta työstä. Lisäksi Olkiluoto sattui tielleni oikeaan aikaan. Joskus on viisasta luottaa sattumaan.

Selkeyden vuoksi päädyin kutsumaan kaikkia kylän asukkaita rakentajiksi, vaikka suomalaisessa järjestelmässä merkittävä osa heistä kuuluu

metallialan työehtosopimusten piiriin. Ammattiliittopohjainen jaottelu ei toiminut ympäristössä, jossa kaikki rakensivat samaa ydinvoimalaa ja harva muisti liitoista kuulleensakaan. Palkanmaksussa ja työnkuvassa oli toki tehtävä- ja yrityskohtaisia eroja, mutta pääpiirteissään eri alojen ammattimiesten elämä ei juuri poikennut toisistaan: niin ilot kuin ongelmatkin toistuivat samankaltaisina.

Olen hyödyntänyt kirjassani tutkimuksia, verkostojen kautta tietooni tulleita yksittäistapauksia, asiantuntijahaastatteluja, viranomaisasiakirjoja ja yleistä lehtikirjoittelua. Varsinainen ymmärrys aiheesta saattoi kuitenkin syntyä vain arjen jakamisen kautta, ja siksi vietinkin Olkiluoto kolmosen rakentajien parissa lopulta lähes kuukauden. Tänä aikana tein 14 varsinaista tutkimushaastattelua ja kymmenien ihmisten kanssa juttelimme epämuodollisemmin.

Tietenkään asiat eivät koskaan luista niin kuin sitä kaavailee. Jo keväällä tiedustelin majoituskylää hallinnoivalta Arevalta mahdollisuutta parakkihuoneen vuokraamiseen ja sain kielteisen vastauksen: kylä oli tarkoitettu vain työntekijöille. Siispä ostin teltan ja jäin odottamaan lämpimämpiä ilmoja. Tarkoitukseni oli pystyttää leirini kylän laidalle, josta käsin saisin rakennettua kontakteja sen asukkaisiin.

Suunnitelma sisälsi joitakin hankaluuksia. Jopa retkeilyä harrastavat ystäväni olivat sitä mieltä, että kuukausi teltassa säiden ja itikoiden armoilla on epärealistista sisseilyä. Vaikka olin laillisesti liikkeellä, Arevan antamien rukkasten jälkeen en uskonut olevani erityisen tervetullut. Hyttysten ja työnantajapuolen penseyden lisäksi ongelmia saattaisi koitua naapureistanikin. Olisin ainoa nainen ja suomalainen yli tuhannen siirtotyömiehen kylässä. Tiesin, että alue oli eristyksissä, että siellä keitettiin pontikkaa ja että järjestyshäiriöitä esiintyi aika ajoin.

Ehdottomasti eniten pelkäsin kuitenkin sitä, että epäonnistuisin yrityksessäni tutustua kylän asukkaisiin. Useimpien miesten kanssa minulla ei ollut yhteistä kieltä, ja todennäköisesti harvat englannintaitoiset eivät hekään suin päin ilmoittautuisi tutkimushaastatteluun. Mitä jos he eivät haluaisi tai uskaltaisi olla kanssani tekemisissä? Mitä sellaista minulla oli, että heidän kannattaisi vaivautua tekemään tuttavuutta ja avaamaan elämäänsä?

Olkiluodon ydinvoimalatyömaa on tunnetusti vaikea tapaus. Tutut toimittajat kertoivat, että alueelta on saatavissa vain Teollisuuden Voiman kiillottamaa virallista tietoa ja että monet työntekijöistä olivat allekirjoittaneet salassapitosopimuksia. Työehtojen toteutumisesta ja muista väärinkäytöksistä liikkuu villejä tarinoita, mutta todisteiden hankkiminen on vaikeaa ja siksi ammattiliittojen ja työsuojeluviranomaisten valvonta on vain pintapuolista.

Miksi sitten arvelin, että onnistuisin paremmin kuin muut yrittäjät – yksinäinen nainen, pieni teltta ja muistiinpanovihko?

Luotin siihen, että sosiologisesti tärkeät kysymykset ovat erilaisia kuin ne, joita viranomaiset esittävät. Minä en ollut lähdössä selvittämään yksittäisen työaikamääräyksen noudattamista tai lomarahojen maksatusta. Minua kiinnosti ihmisten elämä kokonaisuudessaan, miten he sen järjestävät ja millaisia vaikutuksia kaukaisella siirtotyökomennuksella on. Tai toisin päin: mikä merkitys tällä

joustavalla siirtotyövoimalla on Suomelle, kuka siitä hyötyy ja miksi.

Lisäksi sosiologin etuna on, että haastateltavien ei tarvitse toistaa kertomustaan oikeudessa. Alusta lähtien oli selvää, että tässä tekstissäni käyttäisin nimimerkkejä. Tutkijalle eivät yksityiskohdat ole todistustaakan alaisia tapahtumia, vain yksittäisiä aihetodisteita yleisemmän ilmiön kuvauksessa. Siten myöskään yksittäisellä valheella tai tulkintavirheellä ei ole kokonaisuuden kannalta ratkaisevaa merkitystä.

Kolmas yritykseni aikaisemmista erottava tekijä on epäonnistumisen salliva itsenäisyys. Ammattiliittojen ja lehtitalojen kaltaisilla suurilla instituutioilla on aina suojeltavana arvovaltansa, mikä nostaa kynnystä tarttua hankalimpiin tapauksiin. Niiden myös oletetaan käyttävän resurssejaan tuloksellisesti eikä virhearvioihin ole varaa. Sosiologeilla taas kenttätyön kulmakivenä on, että jos kaikki sujuu suunnitellusti, on jokin varmasti pielessä. Olkiluotoon lähtiessäni minulla oli työhuone Tampereen yliopiston sosiaalitutkimuksen laitoksella ja joitakin käytyjä neuvotteluja kustantajan kanssa, mutta ei mitään sellaista sidosta, jonka vuoksi ei olisi varaa palata tyhjin käsin.

Tutkijalla on eri tavalla aikaa käytettävissään kuin muilla. Siinä missä toimittaja kirjoittaa jutun päivässä, tutkija voi käyttää vuoden pelkkään aineiston keräämiseen. Tutkijan aika on eri, hänellä on mahdollisuus Antoine de Saint-Exuperyn Pikku prinssin tavoin istua hiljaa pellon reunassa, kuunnella ja odottaa, että kettu vihdoin alkaa luottaa ja haluaa itse tulla luo.

TULIJOITA JA MENIJÖITÄ

Heinäkuun viimeisenä tiistaina saan kyydin parakkikylään Olkiluodossa. Pienen kiertelyn jälkeen löydämme teltalle paikan, jossa arvelen olevan keskimääräistä vähemmän muurahaisia ja teräviä lohkareita. Se on selvästi majoituskylän rajojen ulkopuolella, mutta niin lähellä, että puiden takaa voin nähdä reunimmaisten parakkien takaseinät.

Kuskiksi suostunut ystävä ja päättäväisesti mukaan ilmoittautunut isoäitini auttavat tavaroiden purkamisessa. Päivä on kirkas ja tunnelma hilpeän odottava, niin kuin pitkään suunnitellun retken alussa. Mahtailen saattajilleni, että tämmöinen telttailu nyt on meille sosiologeille ihan arkirutiinia.

Sitten he lähtevät, eikä oloni äkkiä olekaan enää yhtään rempseä. Puiden välistä pilkottavat parakit näyttävät epäystävällisiltä ja hyttyset ovat haistaneet kaupunkilaisvereni. Olemme sopineet ruokavarastojeni täydennyksestä viikon kuluttua, mutta siihen asti olen omillani. Vaatii erityistä skarppausta, että saan lähdetyksi tutustumaan ympäristöön.

Yli tuhannesta asukkaastaan huolimatta kylä

Anna ja teltta Uuden majoituskylän reunalla.
Kuva Heli Kokko.

on pieni ja tiivis. Sen arjesta ja koordinaateista pääsee nopeasti jyvälle. Vaikka miehiä tulee ja menee, yksinäinen nainen on täällä kummajainen. Sen huomaa vastaan tulevien miesten ilmeistä. Minua kerääntytään ihmettelemään parakkien oville ja ikkunoihin. Myöhemmin saan kuulla, että kiinnostukseen on eksotiikan lisäksi toinenkin syy: porukoissa arvellaan, mahdanko olla ”pomojen lähettämä vakooja”.

Suomalaisia ei kylässä käy. Parakkeja päivisin siivoavista naisista monet ovat kotoisin Itä-Euroopasta tai Aasiasta ja kylän läpi koukkaavien bussien kuskeistakin osa on selvästi maahanmuuttajataustaisia. Paikan ainoan palvelun, nuhjuisen kebabpaikan pitäjä on lähtöisin Turkista. Ainoastaan tiiviisti aluetta vartioivat Securitaksen miehet ovat kaikki suomalaisia – ehkä kontrollia ei voi monikulttuuristaa. Myöhemmin törmäsin pari kertaa suomalaiseen huoltomieheen tai palotarkastajaan.

Kauaa en ehdi kierrellä, kun makedonialainen Vlado viittoilee parakkiinsa kahville. Otan tarjouksen uteliaana vastaan ja seuraan häntä yhteiskeittiöön. Saan oikein ystävällisen vastaanoton. Vladon keittäessä vettä toinen parakin asukas opettaa, miten viininlehtikääryleet on taiteltava. Yhteisen kielen puutteessa hän näyttää liikesarjan nopeasti, asettaa sitten öljyisen lehden eteeni ja nyökkää kokeilemaan. Saan aikaiseksi epäsymmetrisen vihreän nyytin. Mies hymyilee rohkaisevasti ja asettaa tekeleeni suureen kattilaan, joka on jo puolillaan virheettömiä lehtipaketteja.

Olkiluodon ydinvoimalatyömaalta löytyy kymmeniä äidinkieliä satojen yrityksien palveluksesta. Tähän majoituskylään on koottu ihmisiä ainakin Puolasta, Portugalista, Kosovosta, Makedoniasta, Albaniasta ja Saksasta. Kun tavataan uusi ihminen, ensimmäiseksi on tapana tiedustella kansalaisuutta – ei esimerkiksi nimeä tai ammattia. Valtioiden nimet ovat ainoa asia, joita osataan kysyä myös ilman yhteistä kieltä. Ne ovat avain sujuvaan arjen vuorovaikutukseen, sillä kotimaa kertoo äidinkielesi ja mitä muita kieliä mahdollisesti voisit osata. Eri kansallisuuksia on kylässä niin paljon, ettei mikään niistä selvästi dominoi aluetta. Reviirijaot ovat kuitenkin selkeitä ja kaikki tietävät, mikä parakki kuuluu millekin maalle. Kansallisuuden merkitys korostuu siksikin, ettei muita erottavia tekijöitä ole, kun lähes kaikki ovat rakennus- tai metallialan miehiä. Varmemmaksi vakuudeksi asukkaat ovat ripustaneet ulkoseinille värikkäitä urheilu- ja maatunnuksia. Yhden parakin katolla liehuu Puolan lippu.

Vlado on saanut kolme pikakahvia valmiiksi ja tuo kupit pöytään. Hän kertoo tulleensa Suomeen vasta viikko sitten. Oikeastaan Vlado halusi töihin Saksaan, koska puhuu saksaa erinomaisesti, mutta tällä kertaa rekrytointiyritykselle oli tarjolla vain suomalaiskohde. Hänen piti valita, tullako tuntemattomaan pohjoiseen vai jäädä kotiin odottamaan parempaa tarjousta.

Touhukas ja sosiaalinen Vlado päätti lähteä. Ensimmäiset kokemukset Suomesta ovat olleet myönteisiä. Hän on hämmentyneen ihastunut kylää ympäröivästä elokuisesta metsä- ja peltomaisemasta. Kämppäkaveriksikin sattui saman kylän kasvatti ja tämä on jo tutustuttanut Vladon paikkoihin. Huomisen ohjelmassa on Vladon ensimmäinen saunavierailu ja lauantaina he suunnittelevat menevänsä diskoon Raumalle.

Kahvitellessamme Vlado kertoo, miten kylän päivärytmi muodostuu työvuorolistan ympärille. Viiden maissa aamuvuorolaiset kerääntyvät pysäkille odottamaan kuljetusta Olkiluoto kolmoseen. Aamupäivisin on hiljaista, yövuorolaiset nukkuvat vielä ja monet iltavuorolaisista käyvät bussilla tai kimppakyydeillä ruokaostoksilla Raumalla. Yhden maissa pysäkille syntyy taas ruuhkaa, kun iltavuoro lähtee töihin. Paluukyydissä linja-autot tuovat aamuvuorolaisia, joilla on nyt aikaa toimitella asioitaan.

Koetan painaa Vladon huomiot mieleeni, jotta voin kirjoittaa ne muistiin niin pian kuin mahdollista. Nämä ovat kallisarvoisia yksityiskohtia, joutuisinhan sovittamaan tulevat viikkoni kylän hengitykseen. Eniten elämää on Vladon mukaan tavallisesti näin illansuussa, ehkä seitsemästä eteenpäin. Silloin useimpien parakkien ovet ovat auki. Miehet juttelevat, laulavat ja laittavat ruokaa. Varsinkin viikonloppuisin on myös myöhäisillan juhlijoita. Kovin vilkasta ei paperiseinäisten parakkien yöelämä kuitenkaan voi olla, sillä aamuvuoron pitää herätä taas viideltä. Saman havaitsin ajan myötä itsekin: miesten työ on muutenkin niin raskasta, että harva jaksaa sitä krapulassa. Runsas alkoholi kuuluu yleensä erikoistilanteisiin tai sitten lauantai-iltaan, kun seuraava päivä on vapaa.

Olkiluodon parakkikylä on globaalimpi kuin Helsingin rautatieasema. Se on kerännyt asukkaita, kulttuureja ja uskontoja ympäri Eurooppaa ja on osa maailmanlaajuista palapeliä, jossa yksilöt, perheet ja kokonaiset kansat jättävät kotinsa liikkuakseen mitä erilaisimpia reittejä mitä moninaisimmista syistä. Jokaisen lähtöpäätöksen takana on ihminen tai ihmisiä, jotka yrittävät parantaa elämäänsä. Monille liikkuminen voi olla ainoa keino ansioiden, terveydenhuollon tai koulutusmahdollisuuksien parantamiseen – siirtolaisten rahalähetykset kehitysmaihin ovat nelinkertaiset verrattuna viralliseen kehitysapuun. Noin seitsemän prosenttia siirtolaisista onkin pakolaisia, joilla kyse on henkilökohtaisesta turvallisuudesta.

Tällä hetkellä rikkaisiin maihin suuntautuvaa siirtolaisuutta vauhdittavat elintasoerojen lisäksi demografiset erot, kun vanheneva Eurooppa tarvitsee kehitysmaiden halpaa ja nuorta työvoimaa pitääkseen yhteiskuntansa toiminnassa. Suomi näkee kuitenkin vain murusen Euroopan siirtolaisuudesta, joka sekin on kokonaisuuden pieni osa: maailman lähes miljardista siirtolaisesta arviolta 750 miljoonaa muuttaa maansa rajojen sisällä ja noin 200 miljoonaa maasta toiseen. Jälkimmäisestä luvusta vain 70 miljoonaa suuntautuu kehitysmaista kehittyneisiin.[10]

Siirtolaisuudessa ei ole mitään uutta tai epänormaalia, vaan se kuuluu lähes kaikkien tunnettujen yhteiskuntien selviytymisstrategioihin. Raamattu on täynnä tarinoita siirtolaisuudesta, antiikin Ateenan toreilla väiteltiin maahanmuuttopolitiikasta ja Italian keskiaikaiset kaupunkivaltiot kukoistivat valtateiden solmukohdissa. Monet valtiot ovat samanaikaisesti merkittäviä lähtö- ja kohdemaita: vuosittain sadat tuhannet nicaragualaiset muuttavat Costa Ricaan, josta puolestaan lähdetään Yhdysvaltoihin. Toisissa taas väestöpohja jo lähtökohtaisesti perustuu liikkumiseen. Esimerkiksi nykyinen Australia on syntynyt siirtolaisuudesta.

Uutta on se, että liikenneyhteyksien ja kom-

munikaatioteknologian kehityksen myötä yhä suurempi osa siirtolaisista voi myös palata ja pitää yhteyttä kotimaahan jääneisiin tai jonnekin muualle muuttaneisiin omaisiin. Matkustaminen toiseen maahan tai toiselle puolen maailmaa ei enää ole samalla tavoin lopullinen päätös kuin vielä sata tai viisikymmentä vuotta sitten. Tästä syystä yhä useampi uskaltautuu liikkumaan työn perässä ilman perhettään, ja toisaalta palaaminen kotiin esimerkiksi loma-ajaksi on helpompaa ja halvempaa kuin ennen.

Entistä useammin siirtolaisuus siis tarkoittaa jatkuvaa liikkeessä oloa, ei vain muuttoa yhdeltä alueelta toiselle. Valtiot pyrkivät hallitsemaan tätä liikennettä rajavalvontaa tiukentamalla ja erilaisilla maahanmuutto-ohjelmilla – vaihtelevalla menestyksellä.

Hyvästelen uudet ystäväni ja palailen teltalleni. Matkalla ohitan kahdenlaisia parakkeja. Ensiksi tulleet tai parhaiten puolensa pitäneet asuvat vihreissä ja keltaisissa lautamökeissä, joissa kuhunkin huoneeseen kuuluu oma uloskäynti, kylpyhuone ja keittomahdollisuus. Huoneet ovat pieniä, niihin mahtuu juuri ja juuri kaksi sänkyä ja pieni pöytä. Ahtaudesta huolimatta asunnoista välittyy kodinomainen tunnelma.

Vlado niin kuin suurin osa miehistä majoittuu kuitenkin suurissa metallilaatikoissa, joiden päästä päähän kulkee käytävä – kun kummankin päädyn ovia pidetään lämpimällä säällä auki, voi nähdä koko parakin läpi. Käytävän toiselle sivulle on sijoitettu yhteiset sosiaalitilat ja joitakin huoneita, toisella puolen on pelkästään asuinhuoneita. Noin yhdeksän neliön komeroissa majoittuu yleensä kaksi miestä, samoja yhteistiloja käyttää kolmisenkymmentä henkeä.

Ihmisten kodeiksi molemmat parakit ovat ilmeettömiä. Toistaan muistuttavissa ovissa ei lue nimiä, on vain numerot, niin kuin hotellissa tai vankilassa.

Pysähdyn hetkeksi juttelemaan parin puolalaisen kanssa. He ovat sitä mieltä, että kansallisista jaoista ja vaihtelevista asumisoloista huolimatta miesten välille ei ole syntynyt hierarkioita. Ehkä siksi, että kylässä asuu vain työntekijäporrasta (”normaaleja ihmisiä”), kun taas työnjohto (”ranskalaiset”) on sijoitettu Poriin ja Raumalle oikeisiin asuntoihin.

Kaverukset kehuvat, ettei parakkiasumisessa sinällään ole valittamista. Kaikki rakennukset ovat uusia ja suunniteltu ajatuksella, kattojen lumenputoamisesteitä myöten. Ne ovat myös verrattain siistejä. Pahin ongelma on ahtaus, se kysyy hermoja ja sovittelukykyä. Alun perin huoneet suunniteltiin yhdelle ihmiselle ja nyt väkeä on kaksinkertaisesti. ”Jos saman huoneen asukkaista toinen peseytyy ja pitää paikat siistinä ja toinen vain ryyppää eikä huolehdi hygieniastaan, on tilanne kestämätön”, Bohdan selittää. Toinen ongelma on äänieristys. Kun kolmekymmentä eri vuorossa työskentelevää miestä jakaa samat sosiaalitilat, käytävällä tietenkin liikutaan ja kolistellaan ympäri vuorokauden.

Kohtuullisia työ- ja asumisolosuhteita on rakennusalalla vaikeaa määritellä. Usein töitä tehdään ympäristössä, josta puuttuu valmis rakennuskanta ja siksi myös parempituloiset suomalaiset reissumiehet voivat asua työkomennuksillaan varsin alkeellisesti. Samanlaisissa ja huonommissakin

oloissa asutaan työmailla ympäri maata. Suomalaiset kuitenkin matkustavat viikonlopuiksi koteihinsa, laittavat saunan päälle ja avaavat oluttölkin. Olkiluodon miehet viipyvät parakeissa kuukausia tai vuosia.

Majoittuvatko miehet parakkeihin säästösyistä, jotta kotiin jäisi enemmän rahaa? Näin se ei ole. Parakkiasuminen maksaa halvimmillaankin 495 euroa kuukaudessa. Enimmillään yhden hengen huoneesta peritään 750 euron kuukausivuokraa, täällä keskellä metsää, ilman lähikauppaa, kirjastoa tai satelliittikanavia.[11] Samalla hinnalla saa pääkaupunkiseudulta kaksion. Mutta miehet asuvat parakeissa, koska työnantaja maksaa huoneen ja työmatka on lyhyt. Työnantaja hyötyy järjestelystä vuokrien korkeudesta huolimatta, jos se katsoo majoituksella kuittaavansa osan tai kaikki päivärahat (kuten jotkut työntekijät kertoivat sopineensa).

Bohdan ystävineen haluaa tarjota lasillisen. Kovan viittoilun ja sanakirjojen plääämisen jälkeen pelkästään puolaa puhuva Eugeniusz suostuu tuomaan kolani ilman terästystä. Miehet seuraavat vaiteliaina ensimmäistä kulaustani ja sitten Bohdan kysyy varovasti, onko minulla jokin vakava sairaus vai kieltäydynkö vodkasta uskonnollisen vakaumuksen vuoksi. Selitän, etten teltassa asuvana kolmen lapsen äitinä uskalla ryhtyä juopottelemaan. Perusteluni hyväksytään ja puhe kääntyy perheisiin: molemmilla on kova ikävä kotiväkeään.

Olkiluodon siirtotyömiesten perhetilanne määrää heidän suhdettaan työhön ja elämään Suomessa. Ensinnäkin joukossa on naimattomia kukkopoikia, jotka ovat tulleet ansaitsemaan ylellisempää poikamieselämää varten. Heillä on kotimaansa tasoon nähden kalliita vaatteita, koruja ja autoja, he käyvät Raumalla diskossa ja ajelevat rintakarvansa. Mikäli he eivät ole muslimeja, kuvaan kuuluu reipas alkoholin käyttö ja uskonnosta riippumatta juuri he keksivät hulluimmat kepposet. Sitoutumattomuuden ja kielitaidon vuoksi heillä näyttää olevan eniten potentiaalia luoda suhteita kantaväestöön. Aikaa myöten jotkut ovatkin löytäneet Suomesta tyttöystävän ja perustaneet perheen.

Toisen ryhmän muodostavat levottomat maailmanmatkaajat. Näillä monesti keski-ikään päässeille miehille siirtolaisuudesta on tullut elämäntapa. Ennen Suomeen tuloaan he ovat saattaneet viettää kymmeniä vuosia eri rakennusprojekteissa. Siten he kotimaansa ohella kantavat vaikutteita monesta muusta kulttuurista, osaavat monien kielien perussanastoa ja ovat rakentaneet entisistä työkavereistaan verkoston ympäri Eurooppaa. Mikäli heillä on vaimo, he auliisti kertovat kaipauksestaan – silti kuulijalle jää olo, että näissä avioliitoissa pahimmat koettelemukset ajoittuvat miehen kotonaolojaksoihin.

Kolmas ja selvästi suurin ryhmä ovat Bohdanin ja Eugeniuszin kaltaiset miehet, joilla on vaimo ja alaikäisiä lapsia. He ovat tulleet Olkiluotoon ansaitakseen rahaa perheelleen. He pitävät kotiin tiiviisti yhteyttä ja odottavat kovasti lomiaan. Usein ulkomaille on lähdetty tilanteessa, jossa perheen rahantarve jostakin syystä ylittää paikallisen palkkatason, esimerkiksi vaimon jäätyä kotiin hoitamaan vastasyntynyttä. Osa rahoittaa aikuisten lastensa opintoja ja jotkut tulevat suurtyöttömyysalueilta, jolloin

työn etsiminen ulkomailta on ollut ainoa vaihtoehto selviytyä.

Nämä kolmannen ryhmän miehet ovat rauhallisia ja tavallisen oloisia. He katselevat televisiota huoneissaan tai yhteiskeittiöissä, laittavat ruokaa ja käyvät sunnuntaisin kalassa. Parakkien sisustukseen tai mukavuuteen ei kiinnitetä erityistä huomiota, toiminnan mieli on muualla ja sitä paitsi mahdollisimman suuri osa palkasta kannattaa kuluttaa kotimaassa, jossa sen ostovoima on suurempi. He kertovat mielellään perheistään ja erityisesti lapsistaan – jopa minulle, vaikka en ymmärtäisi kieltä.

OIKEUS OLLA

Fatmir ojentaa minulle kupillisen ärtsyn vahvaa kahvia ja jatkaa tarinaa kotimaastaan Kosovosta. Hän näyttää mikroaaltouunin päällä seisovaa valokuvaa vaimostaan, joka kuoli auto-onnettomuudessa pari vuotta sitten. Hautajaisten jälkeen perhe hajosi. Fatmir vei kolme lastaan vanhempiensa luokse ja lähti itse töihin kauas Suomeen.

Hän jakaa parakkiyksiön samalta seudulta kotoisin olevan serkkunsa kanssa. Näin kolmen maissa tämä on vasta lähtenyt iltavuoroon, kun taas aamuvuoron tehnyt Fatmir riisuu jo työvaatteitaan. Miehet ovat tyytyväisiä asuntoonsa, johon kuuluu oma kylpyhuone ja keittiönurkkaus. Muuten kylässä on harmittavan vähän tekemistä. ”Aluksi työssä käynti tuntui riittävän, mutta tällainen elämä käy yksitoikkoiseksi. Lauantaina käydään joskus Raumalla diskossa, siinä kaikki.” Kalastaa tietysti voi, jos ei suhtaudu voimaloiden lauhdevesiin ennakkoluuloisesti, mutta muita harrastusmahdollisuuksia ei ole.

Fatmir katsoo minuun tutkivasti ja aloittaa

uuden aiheen. Hän haaveilee paremmasta työpaikasta lähempänä asutuskeskuksia ja vähän paremmilla ehdoilla. Silloin hän voisi tuoda lapsensakin Suomeen. Mutta oleskelulupa on vain vuoden mittainen ja sidoksissa nykyiseen työnantajaan, eikä hän siksi voi irtisanoutua. Olkiluodosta käsin on toisen työn etsiminen vaikeaa, varsinkin ilman verkostoja ja suomen kielen taitoa.

Jotain on keksittävä pian, sillä oleskelulupa on voimassa enää pari kuukautta eikä jatkosta ole varmuutta. Rekrytointi- ja perehdyttämiskuluista huolimatta työntekijöiden vaihtaminen voi vuoksi olla työnantajalle edullisempaa, sillä lainsäädäntö suosii lyhyitä komennuksia. Fatmir on Olkiluodon työntekijöiden enemmistön tapaan Suomessa lähetettyjen työntekijöiden erikoissäädöksillä. Henkilö voi viipyä tällä statuksella Suomessa kerrallaan vain puolesta vuodesta vuoteen, sen jälkeen on miehet vaihdettava tai siirrettävä kokonaan suomalaisen lainsäädännön piiriin.

Tiukasti silmiin katsoen Fatmir ottaa esiin mahdollisuuden avioliitosta suomalaisen kanssa. Vihkitodistuksella voisi saada pitemmän oleskeluluvan; ongelmana vain on, että hänen baareissa ja diskoissa tapaamansa suomalaisnaiset juovat muslimin vaimoksi liikaa. Katson parhaaksi kertoa olevani jo naimisissa, ja Fatmirin kiinnostus laimenee. Olen tilanteesta hämmentynyt ja hetken aikaa vähän harmissanikin. Fatmir on poikkeuksellisen komea, työssään taitava ja puhuu kauniisti perheestään. Joku saisi hänestä hyvän aviomiehen.

Fatmirin onnettomuutena on väärän maan passi. Euroopan unionin ulkopuolelta tuleville oleskeluluvan saaminen on kiven alla. Ensinnäkin edellytetään, että työpaikka on ennalta tiedossa. Ainakin teoriassa työperustaisen viisumin saamiseen vaaditaan myös, että työnantaja vaikuttaa halukkaalta ja kykenevältä huolehtimaan laillisista velvoitteistaan. Palkan pitää olla suomalaisten työehtosopimusten mukainen tai mikäli alalla ei sopimusta ole, vähintään 925 e/kk. Lisäksi työn pitää olla sellaista, että Suomesta siihen ei löydy tekijää.

Listan viimeinen ehto, viranomaiskielessä *työvoiman saatavuusharkinta*, tuo selvästi esiin maahanmuuttopolitiikan luokkaluonteen. Saatavuusharkintaa ei nimittäin sovelleta keskiluokkaisiin töihin, esimerkiksi yritysjohtajiin, erityisasiantuntijoihin, ammattiurheilijoihin, toimittajiin tai kansainvälisten järjestöjen työntekijöihin. Sitä ei myöskään käytetä aloilla, jossa yrityksen tuotto on kiinni nopeasta ja lyhytaikaisesta työvoimatarpeesta, kuten maatalouden kausityöntekijöiden kohdalla.[12] Suurin osa työväenluokkaisista töistä on kuitenkin saatavuusharkinnan piirissä.

Porvarihallitus on vastikään esittänyt saatavuusharkinnan poistamista.[13] Vasemmistopuolueet ja ammattiyhdistysliike ovat vastustaneet, osaksi nolon populistisista syistä (”ne vievät meidän työpaikat”), osittain siksi, että samassa uudistuksessa heikennettäisiin jo valmiiksi aliresurssoitua viranomaisvalvontaa ja avattaisiin ovet laajamittaiselle ulkomaalaisen työvoiman hyväksikäytölle. Ammattiyhdistysliikkeen tuntema pelko perustuu siihen, että nykyisessä järjestelmässä työ- ja elinkeinotoimisto on velvollinen tarkistamaan ennen työluvan myöntämistä keskeiset työehdot, työnantajan edellytykset toimia työnantajana, toimeentulon riittävyyden sekä tarvittaessa työntekijän pätevyyteen ja

terveydentilaan liittyvät seikat.

Valitettavasti saatavuusharkinta ei näytä nykymuodossaan suojaavan työntekijää toivotulla tavalla. On myös viitteitä siitä, että se pikemminkin altistaa ihmisiä työnantajien mielivallalle. Tarveharkinnan piiriin kuuluvilla aloilla ulkomaalaisten työntekijöiden oikeudet toteutuvat kaikkein heikoimmin. Kun koko oleskeluoikeus on kiinni työnantajan hyväntahtoisuudesta, tämä voi periaatteessa teettää töitä millä ehdoin tahansa.

Olkiluodossa alipalkattuja löytyy kaikista kansallisuuksista, mutta EU-alueen ulkopuolelta tulevat näyttävät ansaitsevan EU-kansalaisia vähemmän. Lisäksi työperustaisen oleskeluluvan ehtoihin liittyy työntekijän näkökulmasta kohtuuttomia pykäliä. Esimerkiksi perheen tuominen edellyttää huomattavasti korkeampaa ansiotasoa kuin sosiaalitoimiston minimitoimeentulotuki, jolla suomalaisten oletetaan voivan tulla toimeen. Siksi Fatmir ei koe, että tarveharkinta mitenkään helpottaisi hänen elämäänsä.

Toisaalta on aivan mahdollista, että ehdotettu saatavuusharkinnan poistaminen heikentäisi ulkomaalaisten työehtoja entisestä. Selvää on, että ainakaan muutos sinällään ei takaisi näille työntekijöille samantasoista vapautta kuin keskiluokalla. Nykyinen työlupakäytäntö on ikään kuin laajemman yhteiskunnallisen ilmiön manifestaatio: kun siirtotyöläisen kokonaisasema on riittävän heikko, hänen ei voida odottaa vaativan oikeuksiaan.

Työperustaiseen oleskelulupaan liittyvien hankaluuksien vuoksi Fatmir on kartoittanut muita oleskeluperusteita. Fatmirin tapauksessa turvapaikan hakeminen ei tule kysymykseen, sillä vaikka Suomessa asuu edelleen entisen Jugoslavian alueelta tulleita pakolaisia, nykyinen Kosovo luokitellaan turvalliseksi maaksi. Sitä paitsi varsinaisilta kriisialueiltakin tuleville turvapaikkahakemus on riskialtis, sillä tätä kautta oleskelulupien myöntöprosentti jää alhaiseksi, parhaimpinakin vuosina alle puoleen.[14]

Edellisten ryhmien lisäksi merkittävä osa Suomen maahanmuuttajaväestöstä on saanut oleskeluluvan perhesiteen, esimerkiksi avioliiton perusteella. Tällaisen luvan houkuttelevuutta lisää se, että siihen sisältyy myös työskentelyoikeus. Siirtolaisyhteisöt syntyvätkin usein epävirallisten verkostojen ketjumuuttona, riippumatta siitä, lähdetäänkö kotoa työn etsintään vai pakoon katastrofia. Edellä lähteneet raivaavat tietä ja antavat tukea niille, jotka tulevat samoilta seuduilta myöhemmin. Lähtö- ja kohdemaan kansalaisten väliset avioliitot ovat tämän ketjun keskeisiä solmukohtia, sillä natiivi puoliso helpottaa asettumista uuteen maahan ja sitä kautta myös myöhempien muuttajien avustamista.[15]

Epäilen kuitenkin, että Fatmirilla on hyvin pienet mahdollisuudet järjestää kahdessa kuukaudessa itselleen suomalainen vaimo. Vaikka hän onnistuisikin, se ei vielä takaa oleskelulupaa. Yhteiselämän aloittaminen merkitsee byrokratiaa, usein myös viranomaiskuulusteluja ja vuosien epävarmuutta väliaikaisten oleskelulupien varassa. *Lumeavioliittoa* voidaan ryhtyä tutkimaan esimerkiksi silloin, jos puolisot eivät asu yhdessä, antavat toisistaan ristiriitaisia tietoja tai tilanne ei muuten näytä vastaavan yleistä käsitystä parisuhteesta.[16]

Lumeavioliiton käsite on ongelmallinen, sillä sen tarkoituksena ei suinkaan ole auttaa ihmisiä yhteiselämään, vaan estää ketään hyötymästä esi-

Uuden majoituskylän parakkeja. Taempana Guantanamo.
Kuva Heli Kokko.

merkiksi asumisperustaisesta sosiaaliturvasta avioliittolainsäädännön kautta. Sen valossa jokainen vastavihitty on potentiaalinen järjestelmän väärinkäyttäjä. Lumeavioliitto tarkoittaa, että jossakin istuu henkilö, joka päättää, millaisilla motiiveilla ihmisten sopii avioitua ja miten avioparin pitää käyttäytyä. Lumeavioliittotutkinnoissa on myös kyse lainsäädäntöön piilotetusta rasismista, sillä vastaavaa kontrollia ei kohdisteta samaa kansalaisuutta olevien liittoihin. Kun kaksi aikuista suomalaista menee naimisiin, perusteeksi riittää molempien vapaa tahto. Kukaan ei kysy, onko vihille menon taustalla rakkaus, raha, käytännön arjen järjestely vai jokin muu syy.

Hyvästellessäni Fatmiria mietin, selviäisikö oma liittoni niistä poliisikuulusteluista, joissa monikansalliset parit todistelevat suhdettaan. En muista puolisoni nimipäivää tai alushousujen väriä. Töiden vuoksi asumme lähes yhtä paljon erillään kuin yhdessä. Onneksi olemme molemmat suomalaisia.

Ihmiset muuttavat harvoin vain yhden syyn vuoksi, niin kuin oleskelulupalainsäädännössämme oletetaan. Suomalaisen kanssa avioitunut henkilö toivoo todennäköisesti löytävänsä uudesta asuinmaastaan myös töitä, ja työpaikkaa Suomesta etsivällä saattaa olla täällä ystäviä ja sukulaisia. Muuttamisen syitä on monia – esimerkiksi opiskelijat olivat viime vuonna lähes yhtä suuri ryhmä kuin työntekijöiden oleskelulupaa hakeneet, samoin perhesiteisiin vetoavat.[17]

Silti ihmisten oletetaan pelaavan mielivaltaista oleskelulupalottoa, jossa oikean vaihtoehdon veikkaaminen voi antaa uuden elämän, väärä taas ottaa sen pois.

Eliitin globalisaatioseminaareissa puhutaan kauniisti ihmisten vapaasta liikkuvuudesta. Sillä tarkoitetaan, että näistä merkkiviinejä harrastavista chanel-ihmisistä on kovin ikävää seisoa pitkissä passijonoissa rahvaan seassa. Avointa liikkumisoikeutta tavoitellaan tosiasiassa vain maapallon rikkaimmalle osalle. Samaan aikaan ihmiskunnan enemmistön vapautta rajoitetaan monin tavoin, pitkälti niiden toimesta, joilla on varaa osallistua seminaareihin. Maailman rikkaan vähemmistön kohdalla pidetään liikkumisen vapautta itsestäänselvyytenä, samaa vapautta, jonka ulottamisen köyhiin väitetään johtavan kaaokseen.

Kysymys oleskeluluvista ryömii ikävästi iholle, kun huomaan parakkien välissä kääntyilevän poliisiauton. Tiedän heti, että se on täällä minun vuokseni. Edellisiltana teltallani oli vieraillut pari Securitaksen miestä, jotka kertoivat saaneensa Teollisuuden Voimalta toimeksiannon ajaa minut matkoihini. Koetin olla näyttämättä säikähdystäni ja selitin vartijoille, että heidän valtuutensa eivät riittäneet, että EU-kansalaisena saatoin telttailla missä halusin.

Tämä ei valitettavasti ollut koko totuus. Ennen Olkiluotoon tuloa olin konsultoinut jokamiehen oikeuksiin erikoistunutta asianajajaa ja tiesin, että leiriytymisoikeuteni jatkuisi vain muutaman päivän. Ellen saisi maanomistajalta lupaa, joutuisin lähtemään loppuviikosta. Siksi pyysin vartijoilta karkotuskäskyn antaneen henkilön yhteystietoja rauhanneuvotteluja varten. He sanoivat palaavansa asiaan ja lähtivät.

Koko yön ja aamupäivän olen hermoillut lähestyvää konfliktia. Sinivalkoisen auton näkeminen on

oikeastaan helpotus, nyt asiat ehkä selviäisivät. Jään muina miehinä seuraamaan portugalilaismiesten lentopallo-ottelua aukiolle, josta poliisien olisi halutessaan helppo huomata minut. Pelaajat ilahtuvat yleisöstä. Yksi heistä riisuu suurieleisesti paitansa ja heittää sen kentän laidalla nestehuollosta vastaavalle Armandolle.

Portugalilainen Armando on alun perin kotoisin Mosambikista, mutta lähti sieltä itsenäistymistä seuranneiden levottomuuksien takia. Nyt hänellä on Portugalin ja sitä kautta EU:n kansalaisuus, mikä tarkoittaa suurempaa liikkumisen vapautta kuin esimerkiksi unionin ulkopuolelta tulevalla Fatmirilla. Armandoa ei voida käännyttää pois, vaikka työsuhde loppuisi. Suomeen tuleva EU-kansalainen voi virallisten töiden puutteessa joutua työllistymään pimeälle sektorille, mutta ainakaan hänen olemassaoloaan ei kielletä.

Armando on tyypillinen elämäntapasiirtotyöläinen. Hän on asunut monissa maissa, viimeksi Sveitsissä. Suomessa hän aikoo viipyä vain tämän komennuksen verran. Armandon ex-vaimo ja aikuinen tytär asuvat Islannissa, mutta hän on tyytyväinen nykyjärjestelyyn, jossa on vapaa katsastelemaan uusia naisia ja työtarjouksia mistä tahansa maailman kolkasta. Hän vihjailee tyttöystävistä eri puolilla maailmaa, ”niin kuin merimiehillä, tiedäthän”, hän sanoo ja iskee silmää.

Noin kuusikymppinen Armando tarkastelee minua päästä varpaisiin ja antaa sitten pahoittelen ymmärtää, että on kiinnostunut hieman nuoremmista. Tilanne on sen verran koominen, että vain lähestyvän poliisiauton muistaminen saa minut pysymään tutkijan roolissani. Ensin liian naimisissa ja nyt liian vanha – tänään minulla ei taida olla miesmaailmassa tuuria…

Poliisiauto kääntyy paahteiselle aukiolle. Lentopalloilijat hipsivät paikalta ja jään yksin kentän laidalle istumaan.

Poliisit ovat isoja ja vakavia. He ovat saaneet tehtäväkseen poistaa alueelta epätoivotun henkilön. Teollisuuden Voiman yritysturvallisuus on kuulemma vedonnut järjestyshäiriöön, joten voisinko purkaa telttani ja lähteä. Minä koetan näyttää lujalta mutta vaarattomalta. Aurinko antaa sivustatukea, on vaikeaa nähdä muistikirjaa kanniskelevaa naista järjestyshäiriönä, varsinkaan tällä säällä.

Kerron poliiseille tutkimuksestani ja pahoittelen heille aiheutunutta vaivaa. Kerron myös, miten aikoinaan maat olivat yhteisiä. Ihmiset metsästivät, keräilivät ja kalastivat missä sattuivat kulkemaan, ja pellot hoidettiin yhteisvoimin. Kun maaomaisuuden yksityistäminen alkoi, perinne nautintaoikeudesta jäi edelleen voimaan. Paljon myöhemmin se sementoitiin lakiin jokamiehen oikeutena. Yhteiskäytön säilyminen on länsimaisittain harvinaisuus, meidän suomalaisten kansallisaarre.

Parin tunnin keskustelun ja joidenkin puhelinsoittojen jälkeen poliisit lähtevät. Jään siihen käsitykseen, että he olivat alun perin varautuneet turvautumaan tarvittaessa voimakeinoihin, mutta arvioivat sitten tilanteen uudelleen. Minut pelasti se, että olin valmistautunut, tunsin lain ja osasin selittää sen puhelimessa heidän päällikölleenkin. Tärkeintä kuitenkin oli, että EU-kansalaisena minulla ylipäätään on laillinen oikeus oleskeluun ja että suomalaisen kielitaidon ja koulutuksen vuoksi pystyin pitämään siitä kiinni.

Neuvottelujen lopputulokseen vaikutti ehkä myös sukupuoleni. Poliisit tuntuivat alusta saakka ilmeisen haluttomilta käymään käsiksi suomea puhuvaan naistelttailijaan. He olivat tyytyväisiä, kun alkoi näyttää siltä, ettei ketään tarvitsisikaan karkottaa. Toinen vilkutti iloisesti vielä auton kääntyessä takaisin maantielle. Vilkutin takaisin.

Siirtolaispolitiikka tarkoittaa lakeja ja toimenpiteitä, joilla valtiot säätelevät muiden maiden kansalaisten oleskelua alueellaan. Sen puitteissa päätetään, milloin ihmisillä on oikeus saapua, vierailla, työskennellä tai asettua asumaan. Lisäksi siirtolaispolitiikka määrittelee, mitä oikeuksia ulkomaalaisella on maassa oleskelunsa aikana. Siirtolaisille länsimainen ulkomaalaispolitiikka näyttäytyy kafkamaisena hallitusten ja kontrollipolitiikan viidakkona, tarjolla olevista vaihtoehdoista valitaan se, jonka arvellaan parhaiten tukevan omaa selviämistä. Jos laillista lupaa ei järjesty, rajoja ylitetään laittomasti.[18]

Kun rajat aiheuttavat niin paljon vaikeuksia, on aiheellista kysyä, miksei jokamiehen oikeus voisi olla globaali. Valtioiden rajat ovat historiallisesti uusi keksintö, eivät muuttumaton luonnonlaki. Meillä on esimerkkejä myös rajojen onnistuneesta avaamisesta. Vielä joitakin vuosikymmeniä sitten pidettiin epärealistisena ajatusta, että ihmiset voisivat muuttaa kunnasta toiseen. Nykyään ihmiset voivat vaihtaa kotikuntaa useita kertoja elämänsä aikana.

Parin seuraavan päivän kuluessa saan lopulta yhteyden Teollisuuden Voiman yritysturvallisuusjohtoon. Neuvottelujen jälkeen minulle järjestyy huone parakeista. Olen helpottunut. Olen saanut oleskeluluvan.

CRAZY SYSTEM

Käyn ehtoollisella harvoin, sillä se saa minut surulliseksi. Kotikirkkoni sunnuntaipalvelus nimittäin päättyy aina seurakuntalaisten uutisiin, ja joka kerta on edesmenneiden luettelo pidempi kuin kastettujen. Muistokynttilöiden pitkää riviä katsellessa on vaikea olla ajattelematta, että vanheneva maa on lähdön ja luopumisen maa.

Väestön ikärakenteen muutos sai suomalaisen politiikan vihdoin kiinnostumaan ulkomaalaisesta työvoimasta. Hallituksen vuoden 2006 maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa siirtotyöläisyyteen suhtaudutaan myönteisemmin kuin koskaan – onhan arvioitu, että vuonna 2030 meillä on eläkeikäisiä 600 tuhatta enemmän ja samaan aikaan työikäisten määrä vähentyy yli 300 tuhannella. Linjaus on merkittävä siitäkin huolimatta, että talouslaman ja perussuomalaisten menestyksen järkyttämänä suuret puolueet ovat sittemmin alkaneet jarrutella.

Hallituksen ohjelma keskittyy työperäiseen maahanmuuttoon, ja väliaikaisesti maassa oleskeleva vierastyövoima mainitaan vain ohimennen. Keikkatyöläisten tarpeita tai olosuhteita ei käsitellä,

eikä heidän asemansa vahvistamiseksi ehdoteta muuta kuin arkea helpottavan Suomi-tietopaketin laatimista (jota sitäkään ei Olkiluodossa näkynyt) ja lasten kansainvälisten koulujen tukemista (joita nämä miehet eivät tarvitse, koska heillä ei ole varaa tuoda perhettään Suomeen). Ymmärrys väliaikaisten siirtotyöläisten olosuhteista ei ilmeisesti ole tavoittanut hallitusta, ei sittenkään, vaikka jotkut näistä ihmisistä rakensivat orjatyöpalkalla musiikkitaloa aivan eduskuntaa vastapäätä.[19]

Kaikkialla maailmassa rakennusala työllistää paljon siirtolaisia. Usein he ovat nimenomaan väliaikaisia keikkatyöläisiä, eivät pysyvästi maahan muuttaneita. Rakentamisen siirtolaisvaltaisuus johtuu ensinnäkin siitä, että rakennustyö on koneellistumisesta huolimatta edelleen vain vähäisiltä osin automatisoitavissa. Toiseksi, rakennustuotanto on aina paikallista eikä sitä voi muun teollisuuden tapaan siirtää halvempien työvoimakustannusten maihin, jolloin kustannuksissa säästetään rekrytoimalla halvempaa työvoimaa, siis yleensä alhaisemman tulotason maista tulevia ihmisiä. Köyhistä rikkaampiin maihin virtaava siirtotyövoima kohdistuu muutenkin sellaisille työvoimavaltaisille duunarialoille kuin logistiikkaan ja hoiva- ja puhtaanapitopalveluihin.

Vierastyövoiman käytön houkuttelevuutta lisää myös suhdanneherkkyys. Rakennusteollisuutta voidaan pitää mittarina talouden tilasta, sillä suhdannevaihtelut näkyvät rakentamisessa muita aloja aikaisemmin. Kun hankkeiden määrä vaihtelee nopeasti, nousee työntekijöiden joustavuus merkittäväksi kilpailutekijäksi. Myös suomalaiset rakentajat ovat keskivertotyöntekijää tottuneempia äkillisiin muutoksiin työllisyystilanteessaan, mutta ulkomaalaiset ovat vielä helpommin irtisanottavissa ja suostuvat ruuhkahuippujen ylitöihin halvemmalla. Työvoiman nopea vaihtuvuus tuo säästöjä yrityksille niinkin, että työntekijät eivät ehdi hankkia tietoa oikeuksistaan eivätkä keinoja oikeuksiensa puolustamiseksi.

Vielä on rakennusalan yrityskulttuuri muotoutunut Suomessa sellaiseksi, että se suosii köyhemmistä maista lähetetyn työvoiman palkkaamista. Yrityskenttä on sirpaleinen ja suuret rakennusyhtiöt käyttävät paljon tehtäväkohtaista alihankintaa. Kun osahankkeiden ulkoistamiseen on jo olemassa vakiintunut käytäntö, myös ulkomaisen aliurakoinnin on helpompi päästä markkinoille.

Ulkomaalaistaustaisen työvoiman lisääntyminen Länsi-Euroopan rakennuksilla on tarkoittanut työehtojen kahtiajakautumista. Saksassa työmarkkinoiden avaaminen siirtymätalouksille 1990-luvun alussa johti siihen, että suuret rakennusfirmat jättivät itselleen vain pienen saksalaisen ydintyövoiman pysyviin työsuhteisiin, mutta valtaosa alihankinnoista jaettiin ulkomaisille yrityksille. Portugalissa ja Italiassa erityisesti pienet ja keskisuuret yritykset palkkaavat mielellään paperittomia siirtolaisia. Britannia saa rakennustyöläisiä ennen kaikkea entisistä siirtomaistaan.[20] Tilanne on sama läpi työmarkkinoiden: siirtotyöläisen palkkaeuro voi olla 50 tai 70 senttiä, mutta harvoin sama, minkä kantaväestö saa. Kaikkein heikoimmille jäävät he, jotka oleskelevat maassa laittomasti ja työllistyvät pimeälle sektorille. Eri arvioiden mukaan Suomessakin olisi satoja tai tuhansia paperittomia siirtolaisia.[21]

Perjantaiaamuna puran minileirini ja muutan

parakkiin. Tästä eteenpäin minulla on oma lukollinen huone, vaikka keittiön ja kylpyhuoneen jaan parinkymmenen puolalaisen rakentajan kanssa.[22] Meidän parakkiamme kutsutaan miesten keskuudessa Guantanamoksi, koska se on isompi ja huonokuntoisempi kuin monet muut kylän rakennuksista. Minua ei rähjäisyys haittaa. Telttamajoituksen jälkeen olen ikionnellinen sähköhellasta, vesivessasta ja pyykinpesukoneesta. Kaltaiseni citysosiologi toki selviää teltassakin Suomen kesässä, muttei yhtään pidempään kuin on pakko.

Järjestelen huonettani pitkään miettien, minne sysäisin tarpeettomiksi käyneet retkeilyvarusteet ja mihin ruoat kannattaa sijoittaa. Sitten tulee hetki, jolloin kaikki on mietittyä ja paikallaan, eikä välttämätöntä voi enää viivyttää. Valitsen kahvinkeittorekvisiitan ja marssin sen kanssa yhteiskeittiöön.

Huomaan heti, että sana on ehtinyt kiertää. Keittiöön on kerääntynyt kymmenisen miestä, ja kun astun sisään, he kaikki valpastuvat tuijottamaan. Moikkaan niin luontevasti kuin osaan ja tiedustelen lähimmältä englanniksi, mistä löytäisin kahvinkeittimen. Uusi naapurini kehottaa puolaksi minua istumaan ja toimittaa kiireesti eteeni kupillisen öljynvahvaa kahvia. Kiitän. Sanan ”kiitos” joku huoneessa tunnistaa ja kääntää muille puolaksi, *dziekuje*. Miehet nyökyttelevät.

Yhteys uusiin kämppäkavereihini on syntynyt.

Hetken päästä keittiöön löydetään Tymon, joka hoitaa parakin tulkin tehtäviä. Hän tiedustelee englanniksi tuloni syytä ja kun asianmukaiset esittelyt, selvitykset ja tervetulotoivotukset on vaihdettu, hän hymyilee ystävällisesti ja tarjoutuu auttamaan: ”Mitä haluat meistä tietää?”

Tymonin tarjous yllättää. Olen jotenkin ajatellut, että haastateltavien löytäminen olisi työläämpää. Tässä miesjoukossa ei tavoittelemani luottamuksellinen haastattelu kuitenkaan onnistu, joten ohjaan keskustelua yleiselle tasolle. Tymonilla on ammatillista erityisosaamista ja hän arvelee siksi työskentelevänsä keskivertoa paremmilla ehdoilla. Kielitaitonsa hän on hankkinut itsenäisenä iltaopiskeluna, jotta voisi tulevaisuudessa löytää parempia töitä. Tymonin työpäivä on 8–11 tunnin mittainen ja työviikon pituudeksi tulee noin 60 tuntia. Hänelle ylityöt ovat ok, kunhan niistä maksetaan, eihän kylässä ole muutakaan tekemistä. Aina kymmenen viikon välein hän pitää kahden viikon palkattoman loman ja matkustaa Puolaan katsomaan perhettään. Firma maksaa majoituksen Olkiluodossa, mutta matkat kotiin pitää hoitaa itse.

Suurin osa parakin asukkaista on kotoisin Krakovan ympäristöstä. Lähtemisen kynnys on matala, sillä miehet saattavat olla siirtotyöläisiä jo toisessa tai kolmannessa polvessa. Puola on lähettänyt siirtolaisia jo ainakin 1800-luvun puolivälistä lähtien ja muuttajia löytyy lähes kaikista suvuista. Puolalaistaustaisten vakiintuneita yhteisöjä on kasvanut ympäri Eurooppaa ja Pohjois-Amerikkaa. Arvioidaan, että pysyvästi maasta muuttaneiden lisäksi vuosittain satoja tuhansia Puolassa asuvia työskentelee väliaikaisesti ulkomailla.[23]

Keittiön tv pauhaa saksankielisellä kanavalla. Kysyn, ymmärtävätkö miehet saksaa. Tymon naurahtaa ja vastaa, että joku ehkä jonkun sanan, useimmat eivät. Sillä ei kuitenkaan ole väliä. Televisiosta haetaan taustamusiikkia ja elämän tuntua. Sitä katsellessa voi ajatella omia asioitaan tai vaikka

torkahtaa. Täällä ei kielellä ole niin suurta merkitystä.

Olkiluodon työehdoista on vaikea sanoa mitään yleispätevää. Alihankintaketjuissa häärii satoja yrityksiä, jokaisen käytännöt ovat hieman erilaisia. Suurimmat työllistävät satoja miehiä sellaisella suunnitelmallisella henkilöstöpolitiikalla, josta muutaman hengen pikkuyrityksissä ei ole kuultukaan. Kansallisuudet vaihtelevat, työajat vaihtelevat, johtamiskulttuurit vaihtelevat. Kokonaiskuvaa tuskin on edes työmaasta vastaavasta Arevalla, tai jos on, se ei siitä kerro.

Tiedetään kuitenkin, että joidenkin ulkomaalaisten työntekijöiden, varsinkin pitkään projektissa työskennelleiden ammattimiesten, työehdot voivat nousta samalle tasolle suomalaisten kanssa. Vielä tiedetään, että voimalaa on rakennettu jopa alle kahden euron tuntipalkoilla.[24] Aika lailla selvää on myös, että valtaosa työntekijöistä sijoittuu johonkin välille, siis nostaa säännöllistä palkkaa, joka on kohtuullinen mutta ei niin paljon kuin heille pitäisi maksaa.

Keittiömme puolalaiset ovat yhtä mieltä siitä, että tämän päivän Euroopassa 2 000 euroa on käypä siirtotyömiehen palkka. Vaikka matkat joutuisi itse maksamaan, käteen jää silti enemmän kuin kotona. Puolassa he voisivat samasta työstä ansaita ehkä tuhat euroa kuussa, Kosovossa keskipalkka on siitä vain neljännes, Moldovassa jäädään alle kahdensadan. Ilman näitä alueiden välisiä tuloeroja on siirtolaisuutta ja sen valtasuhteita mahdoton ymmärtää.

Pääosa haastattelemistani puolalaisista ansaitsee Olkiluodossa noin 2000–2400 euroa kuussa. Summa on netto, miehet puhuvat aina netosta. He eivät välttämättä edes tiedä, pidätetäänkö palkasta veroja ja sosiaaliturvamaksuja ja jos, niin mihin maahan ja minkä säännöksen mukaan. Monet saavat kyllä kuukausittaisen tilinauhan, mutta vieraalla kielellä. Merkittävä osa isojen firmojen pitkäaikaisemmasta työvoimasta maksaa veronsa Suomeen. Toisaalta monet yritykset maksavat palkat kokonaan pimeinä. Jälleen suuri osa porukasta sijoittuu tälle välille: jotakin on maksettu jonnekin, muttei koskaan kaikkea sinne minne pitäisi.

Pitkien urakointiketjujen ja kansallisuuksien moninaisuuden lisäksi kokonaiskuvan saamista vaikeuttaa ulkomaalaisten työskentelyä koskevan lainsäädännön monimutkaisuus. Ensinnäkin Suomessa työskentelevät ulkomaalaiset jaetaan lähtömaansa perusteella kolmeen ryhmään: pohjoismaalaisiin, EU/ETA –maista tuleviin ja muihin.[25] Näiden oleskelulupakäytännöt poikkeavat toisistaan. EU/ETA –maista tulevat eivät tarvitse työntekijän oleskelulupaa, mutta jos työskentely kestää yli kolme kuukautta, pitää heidän rekisteröidä oleskelunsa paikallispoliisilla.[26] Uusien EU-kansalaisten on lisäksi tiedotettava työvoimatoimiston työskentelystään viimeistään kaksi viikkoa työn aloittamisen jälkeen.[27]

Säännökset vaihtelevat myös työnantajan kotimaan ja työskentelyn keston mukaan. Jos henkilö on palkattu suoraan suomalaiseen yritykseen, häneen pitäisi soveltaa samoja työehtoja kuin suomalaisiinkin. Sen sijaan verotuksessa hän eroaa Suomessa pysyvästi asuvista, sillä mikäli työskentely Suomessa jää alle kuuteen kuukauteen, kuuluu työnantajan periä lähdeveroa tavanomaisen ennakkoperinnän sijaan.[28]

Rakennusalalle monet ulkomaalaiset tulevat

lähetettyinä työntekijöinä, joiden työnantajan kotimaa on muu kuin Suomi ja joiden työkomennus täällä kestää vain määräajan.[29] Myös heidän kohdallaan työnantajan pitää noudattaa suomalaisia työehtoja esimerkiksi palkan, työajan ja perhevapaiden osalta. Jos kuitenkaan työnantajayrityksellä ei ole kiinteää toimipistettä Suomessa ja komennus kestää alle puoli vuotta, lähetetty työntekijä ei ole Suomessa lainkaan verovelvollinen. Kuuden kuukauden jälkeenkään yritys ei ole ennakonpidätysvelvollinen, vaan lähetetyn työntekijän on itse huolehdittava verojensa maksusta.[30]

Rontti kaksi tuhatta euroa on kelpo raha, enemmän kuin mitä apurahalla työskentelevä yhteiskuntatieteilijä Suomessa ansaitsee. Se ei kuitenkaan ole lähelläkään rakennusalan työehtosopimuksia. Pyysin Rakennusliiton toimitsijana työskentelevältä ystävältäni karkean arvion siitä, paljonko kuusipäiväistä viikkoa tekevän ammattitaitoisen lähetetyn työntekijän palkan pitäisi olla. Ilman ylitöitä tai harkinnanvaraisia lisiäkin summa nousee päivärahoineen yli neljän tuhannen.

Miesten palkat maksetaan joskus suoraan kotimaahan, joskus suomalaisille pankkitileille. Maksatustili on harmaan talouden näkökulmasta tärkeä, sillä niin kauan kuin työntekijä ei avaa Suomessa pankkitiliä, ei suomalainen verottaja välttämättä tiedä hänen edes olevan olemassa. Erikoisin käytäntö oli firmassa, joka maksoi pääosan palkoista kotimaan tilille ja sitten 400 euroa käteisenä elämiskustannuksiin. Kerran kuussa pomon auto kaartoi parkkipaikalle ja jokaiselle laskettiin nipusta neljä satalappusta. Suomessa käteisellä maksettavat palkat viittaavat säännönmukaisesti harmaaseen talouteen, mutta koska muualla maailmassa käteismaksuihin on vankempi perinne, ei kuukausittaisesta setelisirkuksesta voi vielä vetää yhtäläisyysmerkkejä pimeään työhön.

Miehet elävät Suomessa säästäväisesti, sillä kotimaassa kulutettuna samalla palkalla saa enemmän. Olkiluoto kolmosen työmaaruokalassa näkyy lähinnä suomalaisia työntekijöitä ja yritysten keskiporrasta, siirtotyömiehet kun pitävät 5,70 euron lounasta liian kalliina. He ostavat ruokansa ja oluensa mieluummin Rauman Lidlistä ja valitsevat halpoja harrastuksia. Vain yhteydenpitoon tarvittavaan teknologiaan sijoitetaan pihtailematta: useimmilla on kännykän lisäksi kannettava tietokone ja nettikamera, sekä omassa että kotona perheen käytössä.

Yritysten huolehtimisvastuu helpottaa työntekijöiden arkea, mutta myös rajoittaa mahdollisuuksia. Työnantajan intressissä on osallistua sellaisiin kustannuksiin, jotka sitovat työntekijää yritykseen. Niinpä kaikille kylässä tapaamilleni työnantaja kustansi parakkimajoituksen, mutta jos halusi muuttaa Raumalle tai Eurajoelle, sai varautua maksamaan vuokran itse. Yritykset ovat hankkineet kylään henkilöautoja ja minibusseja työ- ja kauppareissuja varten, isoimmilla työllistäjillä on säännöllinen bussiliikenne. Autot kuitenkin kulkevat ensisijaisesti päiväsaikaan, joten iltaharrastaminen ja yöelämä vaativat erityisjärjestelyitä. Joillekin työnantaja maksaa myös lennot kotiin, mutta useimpien on hoidettava ne itse. Tällöin kotona käymisestä saattaa tulla hyvin kallista, jos vielä lomat ovat palkattomia.

Olkiluodon päivittäiset ja kuukausittaiset työajat vaihtelevat nekin yrityskohtaisesti. Joissakin pidetään kiinni kahdeksantuntisista työpäivistä,

toisissa miehet saavat tehdä tai heiltä edellytetään pidempää päivää. Yleensä ylitöistä maksetaan työehtosopimusten mukainen tai jokin muu korvaus, mutta jotkut ovat kiinteällä kuukausipalkalla työn määrästä riippumatta.

Töitä tehdään kuutena päivänä viikossa, jotta myös lomat voisivat olla pidempiä – yhdestä kahteen viikkoa kolmen tai viiden kuukauden välein. Aina lomalle ei pääse. Tapaan yhteiskeittiössämme naapuriparakista kyläilemään tulleen nuorukaisen, joka ei ole nähnyt perhettään seitsemään kuukauteen. Kun hän oli kysynyt lomaa, oli työnantaja uhannut potkuilla. ”Eikä minulla ole varaa menettää tätä työpaikkaa”, Adrian selittää tilannettaan.

Hellan ääressä piirakoita pellille askarteleva Aleksander on sitä mieltä, että Olkiluodon yritykset eivät osaa hyödyntää työntekijöidensä ammattitaitoa, vaan tyytyvät sokeaan komenteluun. Vähitellen varmentuvalla englannilla hän kertoo, että monilla keittiön miehistä on taustallaan useita koulutuksia tai ainakin kokemusta eri aloilta. Aleksander itse on työskennellyt ennen Suomea jo monessa maassa, viimeksi Saksassa restauroimassa kirkkoja, linnoja ja luostareita. Hänellä on entisöintiin ammattikoulutus, josta tosin ei täällä ole kovinkaan paljon hyötyä.

Elokuussa 2009 Olkiluodon kolmatta ydinvoimalaa rakensi 4 347 työntekijää, joista suomalaisia noin viidennes. On selvää, että kyse on rahasta: jos suomalainen ja puolalainen työmies maksaisivat saman verran, miksi tuottaa ihmisiä niin kaukaa, kun Suomessakin oli taantuman ansiosta tuhansia työttömiä.

Miksi siirtotyövoima sitten on halvempaa?

Työvoimakustannusten erojen taustalla on useita mekanismeja. Ulkomaalaisille työntekijöille voidaan maksaa työmäärään nähden vähemmän kuin suomalaisille tai palkkaava yritys voi säästää veroissa ja sosiaaliturvamaksuissa. Osa kilpailuedusta syntyy suomalaisen ja ulkomaalaisen työvoiman erilaisesta asemasta lainsäädännössä, osa taas on rikollista työvoiman hyväksikäyttöä, jonka mahdollistavat valvonnan puute ja työntekijöiden riippuvainen asema.

Ulkomaalaisilla teetetään töitä työoikeudellisesti laittomissa olosuhteissa esimerkiksi silloin, kun sinällään työehtosopimusten mukaisista palkoista jää puuttumaan lomarahoja tai ylityökorvauksia, tai kun tilinauhan mukaan pidätettyjä veroja ei ole tilitetty eteenpäin. Tavallista on myös sopia tuntikohtainen kiinteä summa, esimerkiksi kymmenen euroa tunnilta, jolloin palkassa ei oteta huomioon suomalaisiin työehtosopimuksiin kuuluvia lisiä ja korvauksia. Tällaiseen törmää Olkiluodossa, mutta rakennusalalla se ei välttämättä vielä tarkoita kilpailuetua, sillä erityisesti pienissä rakennusfirmoissa asianmukainen palkkaus saattaa uupua suomalaistenkin osalta. Ulkomaalainen työvoima on kuitenkin altis myös vakavammille rikkomuksille, kuten palkkojen maksamatta jättäminen tai työntekijöiden ja heidän läheistensä uhkailu.

Ulkomaalaisille voidaan myös maksaa samasta työstä pienempää palkkaa kuin kantaväestölle. Suomessa lainsäädäntö ei määrittele yleistä vähimmäispalkkaa, joten useimmilla aloilla pohjapalkat perustuvat ammattiliittojen ja työnantajajärjestöjen keskinäisiin työehtosopimuksiin, joilla on lakiin verrattava asema. Varsinkin hyvinä aikoina ja eri-

tyisesti rakennusalalla todelliset palkat nousevat huomattavasti työehtosopimusten taulukkopalkkoja korkeammalle. Palkkaliukuman suuruuteen vaikuttavat yleinen työmarkkinatilanne, kulttuurinen käsitys kohtuullisesta tuntikorvauksesta ja yksilön tai urakkaporukan neuvottelutaidot.

Ulkomaalainen työntekijä joutuu tyytymään taulukkopalkan alimpiin palkkaluokkiin, joilla suomalaisista työskentelevät vain ammattitaidottomat, tai sitten hänen henkilökohtainen liukumansa jää ratkaisevasti alhaisemmaksi kuin vastaavalla ammattitaidolla varustetun suomalaisen. Koska palkkauksen minimiehdot täyttyvät, kyse ei varsinaisesti ole alipalkkauksesta. Kun kuitenkin työntekijän kansallisuus vaikuttaa suoraan tilipussin painoon, voidaan puhua rakenteellisesta palkkasyrjinnästä.

Työvoiman kokonaiskustannusten kannalta tärkeitä ovat lakiin sisälle ajetut luokittelut, joiden perusteella työtä teetetään ulkomaalaisilla huomattavasti halvemmalla. Keskeinen tällainen mekanismi on palkansaajien ja yrittäjien eriyttäminen. Kun suuri osa ansioihin ja työoloihin liittyvästä lainsäädännöstä koskee vain palkansaajia, kannattaa thaimaalaiset marjanpoimijat, virolaiset stripparit ja osa rakentajista tuottaa Suomeen yrittäjinä, vaikka tosiasiallisesti palkkatyön tunnusmerkit täyttyisivätkin. Nimellisesti lain kirjainta noudatetaan, ja heikon neuvotteluasemansa vuoksi nämä ulkomaalaiset harvoin riitauttavat yrittäjästatuksensa.

Olkiluodossa yritykset näyttävät kuitenkin hyödyntävän enemmän lähetettyjä työntekijöitä koskevaa lainsäädäntöä. Lähetetyn työntekijän sosiaaliturva ja tapaturmavakuuttaminen nimittäin määräytyvät yleensä kotimaan säännösten mukaan.[31] Kun pelkät eläkemaksut ja muut sosiaalivakuutusmaksut nostavat Suomessa palkkakustannuksia noin kolmisenkymmentä prosenttia, EU:n uusissa jäsenmaissa sivukulut ovat huomattavasti alhaisempia. Säästö voi olla yritykselle kymmeniä prosentteja. Kun myös verotuksessa on EU:n sisällä huomattavia kansallisia eroja, on selvää, että nykyinen lainsäädäntö suosii lyhytaikaisen ulkomaisen työvoiman käyttöä.

Ulkomaalainen työvoima voi siis tulla kotimaista halvemmaksi ilman lakien kiertämistäkin. Käytännössä yritykset voivat yhdistellä laillisia, harmaita ja mustia säästökikkoja häiriöttä tarpeensa mukaan. Valvontaviranomaisten tai luottamushenkilöiden on käytännössä mahdotonta puuttua halpatyövoiman käyttöön muuten kuin yksittäistapauksissa, sillä ilmiön volyymi on jo nyt hallitsematon, tekijät vaihtuvat tiuhaan ja ovat koko ajan askelen edellä. Sosiaaliturvapuolella työkomennusten määräaikoja ei seuraa kukaan, eli halutessaan yritykset voivat maksaa sivukuluja minne haluavat ja jos haluavat. Samaan aikaan Suomen verottaja ajaa lähetettyjä työntekijöitä harmaaseen työhön kohtuuttoman monimutkaisella byrokratiallaan. Työntekijöillä on myös varsin vaihtelevasti mahdollisuuksia tarkastaa, onko työnantajan heille jakamissa palkkatositteissa pidätetyt verot todella tilitetty eteenpäin. Mikäli näin ei ole tapahtunut, hyödyn korjaa yritys, mutta vastuu jää työntekijälle. Odottamattomien jälkiverojen maksu kotimaan palkoilla on kova paikka.

Asiaa ei ainakaan helpota, että useimmat ulko-

maalaiset työntekijät ovat haluttomia viranomaisyhteistyöhön – he tietävät, että voivat saada Suomesta töitä vain suomalaisia heikommin ehdoin ja pelkäävät, että samanarvoisen kohtelun vaatiminen merkitsee paluuta kotimaahan. Tarvitaan monia päiviä ja juttutuokioita ennen kuin saan tilinauhoja eteeni. Sittenkin minua vannotetaan huolehtimaan, että käyttäisin tietoja vain taustoitukseen paljastamatta kenenkään henkilöllisyyttä.

Työperäisestä siirtolaisuudesta hyötyy muun muassa suomalainen kuluttaja, kun tänne tuotetaan köyhempien maiden ihmisiä rakentamaan talomme, ajamaan taksejamme ja hoitamaan vanhuksemme. Tärkein edunsaaja on kuitenkin elinkeinoelämä. Halpatyövoimaa käytetään ruuvipuristimena niiden työelämän oikeuksien rapauttamiseen, joiden vakiintuminen on edellyttänyt vuosikymmenten kehitystyötä. Häviäjiä ovat lopulta kaikki työntekijät, sekä suomalaiset että muut.

Parakkimme edustalle on joku asetellut leipäpaloja emergencylaatikon päälle aurinkoon kuivumaan. Keskustelutoverini Adam kertoo, kuinka sadat tuhannet puolalaiset matkustavat työhön ulkomaille, samalla kun puolalaiset rakennustyömaat ovat täynnä vielä köyhempien maiden miehiä, jotka myös ovat erossa perheistään toimeentulon tähden. Hän lopettaa napakasti analyysinsä siirtotyöläisyydestä: ”This is crazy system, totally crazy.”

Adam nojautuu lämmintä seinää vasten ja sulkee silmänsä.

Lauantai-ilta ja hiljalleen elokuun hämärään putoava kylä. Valtaosalla miehistä on huomenna vapaapäivä, joten nyt on aikaa rentoutua. Partavedeltä tuoksuvia makedonialaisnuorukaisia odottelee tien poskessa kyytiä Rauman yöelämään. Moniin pihoihin on kokoontunut seurueita grillaamaan tai vain juomaan olutta.

Pari puolalaista on levittänyt pingispöydän. Kulkiessani ohi he lopettavat pelin hetkeksi ja pysähtyvät katsomaan. Jostain kuuluu balkanilaista musiikkia ja jatkaessani kävelyä näen miehiä tanssimassa kansantansseja. Saunarakennuksen ovelta löylyä höyryävä miesjoukko vilkuttaa ja huutelee erikielisiä tervehdyksiä.

Jään hetkeksi jutulle tikkaa heittelevän Damianin kanssa. Hän kertoo työskennelleensä Olkiluodossa jo 16 kuukautta. Hän asui ensin Raumalla, mutta muutti sitten parakkikylään, koska täällä asuminen tulee halvemmaksi. Hän kuitenkin kaipaa takaisin Raumalle, koska siellä oli elämää, kauppoja ja uimahalli. Kadulla saattoi vilkuilla tyttöjäkin.

”Täällä on vain kiviä”, Damian sanoo ja antaa

katseensa valua ohi tomuisten parakkien, aina tummaan metsänreunaan saakka.

Vasta 25-vuotias Damian nimeää lempiharrastuksekseen kalastamisen, sillä järven rannassa mieli tyyntyy ja murheet tuntuvat pieniltä. Hän käyttää myös Olkiluoto kolmosen porttien sisäpuolella sijaitsevaa kuntosalia aina kun mahdollista. Suomalaisten kanssa hän ei oikein ole päässyt tekemisiin, vaikka tutustuisi paikallisiin mielellään. Hänelle suomalainen yhteisö näyttäytyy periaatteessa ystävällisenä, mutta ulossulkevana. Kun hän on tarvinnut Raumalla opastusta, suomalaiset kyllä avuliaasti neuvovat ja jonkin aikaa sitten baarissa tuli suomalaisnuorukaisia juttelemaan, mutta muita kontakteja ei ole ollut.

Damian antaa rauhallisen ja miellyttävän vaikutelman itsestään. Kun kiusaan raumalaisista tytöistä, hän kertoo, että kotona odottaa kihlattu. Tyttöystävästä puhuminen vähän ujostuttaa, mutta Damian on selvästi ylpeä siitä, että he ovat olleet yhdessä jo kymmenen vuotta. Työkomennus Suomessa on raskas, sillä koskaan aikaisemmin he eivät ole olleet näin pitkään erillään.

Monilla miehistä olisi halua tutustua Suomeen ja suomalaisiin. Mahdollisuuksia siihen on kuitenkin vähän, kielitaitoisillakaan, sillä satakuntalaisessa kulttuurissa luontevat tutustumistilanteet ovat kortilla. Suomalaisiin ei saa yhteyttä kadulla tai kaupassa. Yökerhojen ja muiden iskupaikkojen rooli korostuu, kun se näyttää ylipäätään ainoalta väylältä saada suomalaiskontakteja ja päästä sisälle paikallisyhteisöön. Tässä suhteessa siirtolaisnaiset ovat ehkä miehiä vahvemmilla – vaikka yhteiskunta sulkee heidätkin monin tavoin ulos, potentiaalisia seurustelukumppaneita on ainakin helpompi löytää.

Monikulttuurisilla romansseilla näyttää olleen Olkiluodon liepeillä huomattava merkitys miesten kotoutumiseen: suomalaisen rakastetun myötä tulevat myös muut kontaktit, kielitaidon vahvistuminen ja tiedot suomalaisen yhteiskunnan pelisäännöistä. Yleinen käsitys parakkikylässä on, että suomalaisen tyttöystävän löytäneet työllistyvätkin aikaa myöten lähes suomalaisilla ehdoilla. Välillisesti tällaisesta suhteesta hyötyvät myös kumppanin löytäneen työtoverit: Raumalle tai Poriin perheellistyneiden puolalaisten vaimot ja tyttöystävät saattavat auttaa parakkikyliin jääneitä liikkumisessa, viranomaisten kanssa asioinnissa ja jopa palkkasaatavien perinnässä.

Jos on siirtolaisnaisen helpompi päästä suomalaiseen yhteisöön, niin myös siirtolaisten kylä avautui suomalaisnaiselle. Kenttätyöjaksoni Olkiluodossa onnistui pitkälti sukupuoleni takia, sillä se mahdollisti monien näkymättömien rajojen ylittämisen. Kylän kansallisuuksien ja jopa parakkien välillä on selkeitä reviirijakoja. Vieraalle alueelle mennään vain perustellusta syystä ja bussipysäkin rupatteluringit muodostuvat kansallisuuksittain. Säännöt ovat kuitenkin syntyneet miesten kylään ja miehiä varten. Naisena olin yleensä tervetullut ja kontaktien luominen kävi muutenkin helposti.

Tälle illalle olen saanut kutsun erään yrityksen työntekijöilleen järjestämiin grillijuhliin. Pöytä on komeasti katettu ja yhteisen kielen puuttuessa miehet kommunikoivat kanssani tuomalla pieniä herkkupaloja. Juomisen, grillaamisen ja sähkökitaralla säestettyjen kansanlaulujen jälkeen ilta huipentuu

puolivakavaan painiotteluun puolalaisten ja slovakkien välillä. Päätän jatkaa kierrostani eteenpäin.

Kylän miesvaltaisuus näkyy arjessa koko ajan. Urheilua ja autoja ei käsitykseni mukaan seurata kovin innokkaasti, mutta parakissani syödään vain miehekkäitä ruokia (lihaa, makkaraa ja olutta) ja vapaa-aika kuluu miehekkäissä harrastuksissa (kalastus, jalkapallo, punttien nostelu). Hygieniastaan asuinkumppanini huolehtivat kiitettävästi, mutta siivoukseen pelkästään esteettisistä syistä ei ryhdy kukaan. Parakit ovat sisältä varastomaisen karuja ja ovien edustaa peittää tuhansien tupakkaaskien tumpeista syntynyt matto.

Miehet ovat järjestäneet arkensa miehekkään sujuvaksi, mutta tilannetta ei pidetä ihanteellisena. Sen huomaa siitä, miten innostuneesti he suhtautuvat mukanani tuleviin pieniin naisjuttuihin. Parakin pöydälle keräämäni kukat saavat ylitsevuotavan kiitoksen ja kun sitten eräänä päivänä kutsuin isoäitini käymään, jää murtuu lopullisesti. Vanhan naisen hääräily keittiössä ja kaikkialle parakkiin leviävä piirakan tuoksu ovat täällä harvinaista yllellisyyttä ja ehkä myös muistuttavat kodista.

Isoäidin piirakoiden jälkeen englantia taitamattomatkin uskaltautuvat kommunikoimaan kanssani. Puuttuvan kielen korvaamme miten milloinkin, valokuvilla, piirroksilla, kartoilla, musiikilla, eri kielten yksittäisillä sanoilla ja näiden kaikkien yhdistelmillä. Suurin osa miehistä on tuijottanut niin monta vuotta taivaskanavia, että he joka tapauksessa ymmärtävät jonkin verran englantia. Lopulta jotkut uskaltautuvat itsekin tapailemaan lauseita.

Ennen Olkiluotoon tuloani olen kirjoittanut kirjan seksityöntekijöistä ja siksi tulen alinomaa verranneeksi näitä kahta ryhmää toisiinsa. Niin rakennus- kuin seksialallakin epävirallisen työn osuus on suuri ja työntekijöistä merkittävä osa on siirtolaisia. Työt muistuttavat yllättävän monessa suhteessa toisiaan: rekrytoituminen, motiivit, keskinäiset hierarkiat, tuoton jakautuminen ja hyväksikäytön muodot ovat samankaltaisia. Kuitenkin työntekijöiden mahdollisuudet vaikuttaa asemaansa ja selvitä ongelmatilanteissa eroavat merkittävästi. Ainakin osittain ero liittyy rakennus- ja seksitöiden sukupuolittuneisuuteen.

Näyttää siltä, että siirtolaisten työmarkkinoille rekrytoidutaan yleisemminkin sukupuolen perusteella. Filippiineiltä tuodut sairaanhoitajat ovat naisia, samoin kiinalaiset siivoojat. Monet metsämarjayritykset kutsuvat poimijoiksi thaimaalaisia miehiä ja valtaosa pääkaupunkiseudun virolaisista bussikuskeista on myös miehiä.[32] Vaikka suomalaistenkin jakautuminen miesten ja naisten töihin on selkeää, siirtotyöläisten kohdalla se korostuu vielä enemmän. Venäläisen naisen on yhtä vaikeaa työllistyä pientalorakentamiseen kuin miehen erotiikkabaariin.

Siirtotyöläisten elämää sukupuolittavat myös muut seikat kuin työelämän segregaatio, esimerkiksi ulkomaalaispolitiikan ja seksuaalisuuden kontrollimekanismit. Monet länsimaat rakentavat siirtolaispolitiikkaansa erilaisille pisteytysjärjestelmille, joiden tarkoituksena on valikoida oikeat maahantulijat omien työmarkkinoiden tarpeisiin. Tällöin työväenluokkaiset siirtolaiset ovat tietenkin lähtökohtaisesti muita heikommassa asemassa, mutta köyhien siirtolaisnaisten asema on kuiten-

Puolan perustuslain juhlapäivä 3.5.2010. Kuva on Fransinkujalta, josta joukko puolalaisia on vuokrannut rivitaloasunnon. Kuva Jussi Jalonen.

kin heidän köyhiä maanmiehiään vaikeampi. Rajan ylittämiseen oikeuttavia pisteitä saa ennen muuta virallisen sektorin työkokemuksesta ja koulutuksesta, joita kumpaakin naisilla on yleensä miehiä vähemmän. Lisäksi merkittävä osa siirtolaisnaisten työllistymismahdollisuuksista on sellaisilla aloilla, joille ei maahantuloon oikeuttavia työsopimuksia laadita – siis pimeisiin seksi- ja kotitaloustöihin.

Kun mahdollisuus lailliseen rajan ylitykseen on vähäinen, käytetään jäljelle jääviä keinoja. Joidenkin arvioiden mukaan kasvava osa paperittomista siirtolaisista olisi naisia.[33] Laittomaan maahantuloon liittyy laittoman statuksen lisäksi myös muita riskejä, esimerkiksi matkan järjestämisestä johtuva velkaantuminen ihmissalakuljettajille. Avioliittoon perustuva oleskelulupa on tietenkin yksi mahdollisuus, mutta voi sekin tulla kalliiksi, sillä kaukana turvaverkoistaan olevat naiset ovat poikkeuksellisen alttiita lähisuhdeväkivallalle.

Toistaiseksi ammattiyhdistysliike ei ole kyennyt takaamaan edes maahan pysyvästi ja virallisesti muuttaneille ulkomaalaisille samoja oikeuksia kuin suomalaisille työläisille. Vaikka ulkomaalaisia työllistyy myös hyväpalkkaisiin asiantuntijatehtäviin, kasvava enemmistö löytyy sellaisista epävarmoista matalapalkkatöistä, joita suomalaiset eivät huoli, ainakaan vastaavilla ehdoilla. Myös maahanmuuttajien työttömyys on kantaväestöön nähden moninkertainen.

Silti ammattiyhdistysliikkeellä on todennäköisesti ollut merkittävä välillinen vaikutus siirtolaisten työehtoihin. Kyse ei ole vain työehtosopimusten yleissitovuudesta, vaan siitä, että aktiivisesti sopimuksiaan valvova liitto ohjaa välillisesti oman alansa kulttuurisia pelisääntöjä. Tämä näkyy verrattaessa vahvasti järjestäytyneitä aloja sellaisiin, joissa liitot ovat heikkoja tai niitä ei ole lainkaan.

Vaikka alipalkkaus ja muu vilunki ovat Olkiluodossa arkipäivää, miehet työskentelevät kuitenkin paremmilla ehdoilla kuin monet muut siirtolaisryhmät. Vastikään törmäsin ukrainalaisiin naisopiskelijoihin satakuntalaisella mansikkatilalla. Kuuden viikon jaksolla raskasta poimintaa tehtiin joka päivä, sunnuntaisin tosin vain joitakin tunteja, jolloin poimijoille jäi iltapäivästä aikaa ostaa seuraavan viikon ruokatarpeet. Palkkaa oli keikasta luvattu vähintään puolitoista tuhatta pimeänä käteen. Suomessa kävi kuitenkin ilmi, että välittäjän osuuden, matkakulujen ja muiden menojen jälkeen heille jäisi noin 600 euroa, josta vielä piti maksaa eläminen Suomessa. Kukaan ei tiedä, paljonko vastaavia tapauksia suomalaisilta maatiloilta löytyy.

Olkiluodon miesten ja ukrainalaisten mansikanpoimijoiden työehtojen erilaisuutta selittävät maatalouden ja rakennusalan erilaiset toimintakulttuurit. Lisäksi vahva Rakennusliitto on huolehtinut siitä, että yleiset työehdot ovat Suomessa paremmalla tolalla kuin monien muiden maiden rakennustyömailla tai suomalaisessa maataloudessa. Vaikka Olkiluodon rakentajat eivät ole samanarvoisessa neuvotteluasemassa suomalaiskollegoihinsa nähden, eivät läheskään aina saa työehtosopimusten mukaista palkkaa, eivät ole liiton jäseniä eivätkä juurikaan voi valittaa työehdoistaan, alan yleiset ehdot ovat sen verran vankalla pohjalla, että mansikanpoimijoihin verrattavia tilanteita syntyy ilmeisen harvoin. Olkiluodossa toimivat ammattiliittojen luottamusmiehet olivat kykenemättö-

miä takaamaan siirtotyöläisille lain mukaisia palkkoja, mutta muiden työehtojen tiukka valvonta ja jo luottamusmiesten läsnäolo todennäköisesti riittävät ehkäisemään väärinkäytöksiä ainakin osittain.

Lisäksi Olkiluoto on suuri ja julkinen rakennushanke, jonka ainakin periaatteessa pitäisi olla viranomaiskontrollin tavoitettavissa. Pimeistä ukrainalaispoimijoista ei virallinen Suomi tiedä mitään, tai ei ole tietävinään.

Olkiluodon esimerkki osoittaa, miten tärkeää alan kuuluminen työoikeuden piiriin on. Vaikka työlainsäädäntö ei kaikilta osin toteutuisi, ainakin periaatteessa rakennusalan siirtotyöläinen voi perätä sen kautta saataviaan ja yksittäistapauksissa näin on käynytkin. Vastaavasti tyypilliset siirtolaisnaisten työt mielletään helposti joksikin muuksi kuin työksi, esimerkiksi perhesuhteeksi tai epäsiveelliseksi toiminnaksi. Postimyyntivaimot, paperittomat kodinhoitajat tai prostituoidut eivät voi turvautua ammattiyhdistysliikkeeseen, vaikka itse katsoisivat olevansa ansiotyössä. Hyväksikäyttötapauksissa heidän oikeutensa korvauksiin on lakikirjassakin heikko, käytännön elämässä olematon.[34] Mies- ja naisalojen eroa kasvattaa sekin, että siirtolaismiesten työt tehdään usein isoissa ryhmissä, kun taas naiset työskentelevät yksin. Siten työtovereihin turvautuminen tai joukkovoiman käyttö on siirtolaisnaisten töissä vaikeaa.

Siirtotyömiesten etulyöntiasema ei kuitenkaan ole yleispätevä, sillä joissakin tilanteissa mekanismien sukupuolittuneisuus suojelee naista. Asetelma kääntyy toisin päin esimerkiksi silloin, kun hyväksikäyttö on niin vakavaa, että se täyttää ihmiskaupan kriteerit. Kun tavanomaisesti riistetystä siirtotyöläisestä tulee ihmiskaupan uhri, naisen on miestä helpompaa saada viranomaisapua. Osittain tämä johtuu seksikauppapuheen vahvasta asemasta ihmiskaupan vastaisen työn rahoituksessa, osittain siitä, että meidän on ylipäätään helpompi kuvitella nainen toiminnan kohteena eli uhrina.[35] Asetelmaa ei muuta se, että ihmiskauppaa esiintyy sekä miesten että naisten aloilla. Rajavalvonnassa ihmiskaupan vastaisella työllä näyttää tosin olevan jälleen miehiä suosiva vaikutus, sillä ”ihmiskaupan vastaisella taistelulla” kontrolloidaan ensisijaisesti köyhien naisten liikkuvuutta.

Yöstä tulee vilkas. Viimeiset juhlinnan äänet hiljenevät vasta aamukuudelta. Kun heräilen yhdeksältä keittiöön, on huone edelleen improvisoidussa juhla-asussa: lampuista ja palohälyttimestä riippuu vessapaperinauhoja, joista puolestaan roikkuu työeläkelaitoksen kaavakkeista askarreltuja koristeita. Mihin muuhun he suomenkielisiä pumaskoja tarvitsisivatkaan…

Mutta tiskejä lukuun ottamatta keittiössä on siistiä. Pulloja ei näy, ja lattia on vastikään pyyhitty. Aamuvuoron miehiä istuu katselemassa ranskankielistä ruokaohjelmaa, josta meistä kukaan ei ymmärrä sanaakaan.

ULKOPUOLISET

Aurinkoinen sunnuntaipäivä. Miehet ovat rentoutuneita ja hyväntuulisia. Joku kulkee ohitseni lapion ja matopurkin kanssa, toinen tekee paremmissa vaatteissaan lähtöä kirjastoon. Kylässä lasketaan leikkiä ja lauletaan.

Aina kuukauden toisena sunnuntaina kello 14.35 kylästä starttaa kolme täpötäyttä linja-autoa kohti Eurajoen kirkkoa, jossa toimitetaan puolankielinen katolinen messu. Ekumeenisessa hengessä katolinen seurakunta lainaa luterilaista paikalliskirkkoa näitä erityispalveluksia varten. Miehet ovat pukeutuneet poikkeuksellisen siististi, vaikka ahtaassa bussissa partaveden ja vanhan viinan aromeihin sekoittuu aitoa työmieshikeä. Pitkin viikkoa on neuvoteltu kirkkoon menosta samanlaisella itsestäänselvyydellä kuin sitä seuraavista jalkapalloharjoituksista.

Perillä törmään luterilaisissa jumalanpalveluksissamme perin harvinaiseen näkyyn: kirkko on tavallisena sunnuntaina parvea myöten täynnä. Miehistä näkee, että omalla äidinkielellä ja tutuilla rituaaleilla toimitettu messu on vavahduttava tapahtuma. Kaikki osaavat messukaavan, useimmat myös rukousten sanat. Lähinnä Olkiluodon työläisistä koostuva kirkkokansa laulaa kyrien, ja on kuin ääni nousisi katon läpi taivaaseen saakka.

Vieressäni istuva mies polvistuu pitkään rukoukseen. Kun hän nousee paikalleen, huomaan hänen itkevän. Palvelus päättyy siihen, että t-paitaan ja farkkuihin sonnustautunut työmies soittaa Chopinin sotilaspoloneesin.

Tässä messussa ei ole kyse vain hengellisten tarpeiden tyydyttämisestä. Oma kieli ja lapsuudesta tutut rituaalit helpottavat vierauden tunnetta. Miehet elävät yhteiskunnassa, jonka tavat ja logiikat ovat heille outoja ja vaativat jatkuvaa valppautta ja uuden omaksumista. Tuttu messu antaa hengähdystauon uuteen ympäristöön liittyvästä stressistä.

Messun jälkeen bussit odottavat sen aikaa, että nopeat ehtivät ostoksille. Eurajoen asukkaat ovat tottuneet ulkomaalaisiin lähimarketissaan arkisinkin, sillä kunnan keskustassa sijaitsee pienempi majoituskylä. Sen asukkaat hoitelevat asioitaan sujuvasti suomalaisten lomassa, käyvät kaupassa ja postissa, lataavat R-kioskilla puheaikaa ja poikkeavat joskus Eurajoen pubissakin.

Pienellä paikkakunnalla kanta-asukkaat tuntevat toisensa ja tervehtivät aina kohdatessa. Myös valtaosa puolalaisista on tuttuja keskenään. Mutta eurajokelaiset ja puolalaiset eivät moikkaa toisiaan. Ei siinä ole varsinaista vihanpitoa, naapurusten maailmat vain eivät kohtaa. Elämää eletään limittäin, ei yhdessä.

Vaikka Suomi on lähettänyt maailmalle satoja tuhansia siirtolaisia, maahanmuutto on ollut meillä vähäistä ja näkymätöntä. Kun ensimmäiset soma-

lipakolaiset saapuivat Suomeen parikymmentä vuotta sitten, suurin osa suomalaisista ei tuntenut henkilökohtaisesti ketään ulkomaalaista. Suhtautuminen tulijoihin oli aluksi varovaisen uteliasta. Sitten tuli talouslama, joka yhdessä lehdistön yksipuolisen uutisoinnin kanssa tuki asenteiden kovenemista. Viranomaiset reagoivat tilanteeseen käynnistämällä ja rahoittamalla rasisminvastaista kampanjointia, eikä maahanmuuttoon liittyviä ongelmia enää uskallettu nostaa käsittelyyn.

Nykyistä rasismiaaltoa pohjusti se, että ulkomaalaiskysymyksiin ei ollut päästetty muodostumaan maltillista ja asiallista keskustelukulttuuria. Lisäksi meiltä puuttuu edelleen kyky nähdä rakenteisiin ja viranomaiskäytänteisiin piilotettua syrjintää. Rasismia käsitellään lähiöbaarien farkkutakkimiesten perversiona, vaikka jokainen muualta tänne tuleva tietää, että systeemimme on läpeensä muukalaisvihamielinen. Kun rakenteellista syrjintää ei tunnisteta ja pureta, se luonnollistuu itsestäänselvyyksiksi.

Olkiluodon saari kuuluu Eurajoen kuntaan, mutta välimatkaa parakkikylästäni kuntakeskukseen kertyy useita kymmeniä kilometrejä. Viranomaiset tai Olkiluotoa rakentavat yritykset eivät rohkaise kanssakäymistä paikallisten ja siirtotyöläisten välillä. Tästä kertoo jo päätös sijoittaa suuret majoituskylät keskelle metsää, mahdollisimman kauas asutuskeskuksista ja ilman toimivia liikenneyhteyksiä. Sijoitusta on perusteltu lyhyellä työmatkalla ja miesvaltaisten yhteisöjen levottomuudella, mutta se on myös selkeä tapa toivottaa tervetulleeksi Suomeen pelkkä työ, ei sen tekijöitä.

Vaikka kolmannes Eurajoen verotuloista kerätään siirtotyömiehiltä ja nämä tukevat ostoksillaan paikallista elinkeinoelämää, kunnan palveluista he saavat käyttää lähinnä vain vesi- ja sähköinfraa. Palkkojen alhaisuus ja asuinolojen kehnous hyödyttävät kuntaa, sillä näihin olosuhteisiin eivät miehet halua tuoda perheitään. Muuten pitäisi antaa siirtotyömiesten veroeuroille vastinetta, perustaa uusia päiväkotiryhmiä ja järjestää monikielistä perusopetusta.

Kunnan pikkuruiseen kirjastoon on saatu lahjoituksina jonkin verran puolan- ja slovakiankielistä kirjallisuutta. Siirtotyömiehet lainaavat ahkerasti myös klassista rock-musiikkia, varsinkin Elvistä ja Beatlesiä. Henkilökunnan mukaan miehet kyselevät usein suomi–puola -kielimateriaalia, sillä pitempään täällä viipyvät haluaisivat oppia edes perussanastoa. Kielipaketteja on kuitenkin vain muutamia, nekin koko ajan lainassa. Varsinaisia kielikursseja on kyllä suunniteltu kansalaisopistoon, mutta kirjastossa ei kukaan muista sellaista vielä koskaan järjestetyn. Ainakin kaukaisempien parakkikylien vuorotyöläisille perinteiselle opistokurssille osallistuminen olisikin epärealistista.

Suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa puhutaan paljon integraatiosta ja kotouttamisesta. Vasemmistosta oikeistoon kaikki ovat yhtä mieltä, että jos halutaan estää etnisten gettojen synty, on maahanmuuttajilla oltava tilaisuus hankkia yhteiskunnan jäsenyyteen tarvittavat tiedot ja kielitaito. ”Vain kielen hallinnan kautta ihminen voi integroitua ympäröivään yhteiskuntaan ja kommunikoida muiden kanssa. Kaikilla maahanmuuttajilla tulee olla mahdollisuus opiskella suomen tai ruotsin kieltä ja muutenkin saada kotoutumista edistäviä

neuvoja käytännön ongelmien ratkaisuun", kokoomuksen tuore maahanmuuttajaraportti julistaa.[36]

Kanssani bussissa istuvia miehiä ei integraatioon kuitenkaan kannusteta, päinvastoin, heidän halutaan pysyvän näkymättömissä ja häiritsevän mahdollisimman vähän totuttua eurajokelaista elämää. Heidän odotetaan tulevan tänne valmiiksi koulutettuna, rakentavan meille ydinvoimalan polkuhintaan, elättävän tuona aikana suomalaisia verotuloillaan ja suoriutuvan sitten matkoihinsa. Ei haluta, että miehet juurtuisivat Suomeen ja jäisivät tänne, pahimmillaan toisivat perheensäkin. Ainoa vastaani tullut kotouttamispalvelu oli työnantajayrityksen luento- ja opastuskierros, joka sekin lankeaa lähinnä suurempien yritysten palveluksessa oleville. Muuten miehet selviävät niin, että pitempään olleet työtoverit neuvovat tulokkaita.

Eurajoen paikallisväestö ei vaikuta mitenkään erityisen ennakkoluuloiselta, pikemminkin satunnaiset kuulemani kommentit ovat suhtautuneet vierastyöläisiin positiivisesti. Suomalaisten ja muiden kansallisuuksien välisiä konflikteja sattuu harvoin ja jos olosuhteet sen sallisivat, arkista kanssakäymistä varmaankin syntyisi enemmän. Valitettavasti kuitenkin järjestelmä itsessään perustuu rasistiseen erotteluun. Siinä missä suomalaiset (ja osittain Olkiluodon johtoportaisiin kuuluvat ulkomaalaiset) saavat palvelunsa kunnalta, Olkiluodon miehet ovat kaikessa riippuvaisia työnantajayrityksestään – se järjestää asumisen, hoitaa terveydenhuollon, kouluttaa ja neuvoo arjessa jos neuvoo. Ratkaisu on julkiselle sektorille halpa, mutta pitää tehokkaasti kantasuomalaiset ja siirtotyöläiset erillään. Näillä valinnoilla on parakkien miehille tehty mahdollisimman vaikeaksi muodostaa inhimillinen suhde ympäröivään yhteiskuntaan.

Perillä majoituskylässä kysyn keskusaukiolla aurinkoa ottavilta miehiltä, mitä he pitävät Suomesta. Kaikki kolme purskahtavat nauruun. Parhaiten englantia puhuva selittää, että eiväthän he tiedä Suomesta yhtään mitään. He menevät töihin, töiden jälkeen ruokakauppaan ja lomilla kotiin. Kylä on eristetty saareke, josta käsin ympäröivä yhteiskunta näyttää vieraalta ja kaukaiselta.

Lähdemme porukalla keittelemään kahvit. Slovakialainen Jan kertoo, että on ystäviensä kanssa yrittänyt tutustua Suomeen. Taannoin he tekivät retken Tampereelle Särkänniemeen, josta mieleen jäivät delfiinit. Vielä suuremman vaikutuksen teki kuitenkin Silja Linen risteily Turusta Tukholmaan. Risteilyaluksen kaupat ja disko olivat "totally super". Vähäisellä kielitaidollaan Jan on koettanut jutella suomalaisten kanssa Porissa ja Raumalla, mutta nämä ovat suhtautuneet torjuvasti. Hän arvelee sen johtuvan ujoudesta.

Jan kertoo olleensa Suomessa nyt vuoden verran. Perheettömälle lähteminen rahan perään oli helppoa. Hänen on onnistunut sumplia parakistaan oma huone, joten asumisjärjestelyissäkään ei ole valittamista. Hän työskentelee kuutena päivänä viikossa ja saa kahden viikon loman joka viides kuukausi. Lauantai-iltaisin juodaan paljon, koska sunnuntai on kaikilla vapaa. Janilla on joskus ollut märempikin vaihe, mutta näissä hommissa ei sellainen elämä ole mahdollinen.

Lomien vähyyden vuoksi Jan ei koe enää olevansa yhteydessä kotimaahan, mutta ei hänestä myöskään ole tullut suomalaisen yhteiskunnan

jäsentä. Ristiriidasta syntyy kielletty ikävä ja kyvyttömyys elää normaalia elämää. Jan ei tiedä, onko hän jäämässä Suomeen. Vuoden työsopimus päättyy kuukauden kuluttua, joten piakkoin pitäisi päättää, pyytääkö jatkoa. Toisaalta raha houkuttaa, ”täällä ansaitsee kahdessa vuodessa sen, mitä kotona viidessä”. Toisaalta on elämää mietittävä myös laajemmin: hän on nyt 33-vuotias ja edelleen ilman perhettä, mikä hänen kulttuurissaan on poikkeuksellista. Tyttöystävän löytyminen Suomesta ei näytä todennäköiseltä, joten työsopimuksen uusiminen siirtäisi haavetta perheestä ainakin vuodella eteenpäin.

Pari vuotta sitten Olkiluotoon tullut makedonialainen Kiro jakaa Janin kokemuksen yksinäisyydestä, vaikka pitääkin itseään onnekkaana päästyään ulkomaille töihin. Vain pieni osa halukkaista pääsee hänen kotimaastaan laillisesti EU-alueelle. Kiro on muslimi eikä juo alkoholia. Siksi hän ei oikein viihdy raumalaisessa yöelämässä, johon näyttää kuuluvan rankka juominen. Elämä Olkiluodossa onkin lähinnä ”työtä ja kahvia”. Kiro hymyilee ja ojentaa minulle suuren kahvimukin.

Myös Kiron kaikkein suurin toive on löytää tyttöystävä. Hän arvelee, että se rikkoisi elämän yksitoikkoisuuden. Mutta parakkia ympäröivässä metsässä ei tyttöjä kasva ja Raumakin on kovin pieni kaupunki. Niinpä hän tyytyy katselemaan parakissaan Paris Hiltonin tosi-tv-ohjelmaa ja juomaan kahvia. Tälläkin hetkellä ruudussa pyörii albanialainen dvd, jossa tanssii niukasti ja vielä niukemmin vaatetettuja naisia.

Jo telttailujaksolta tuttu Fatmir alkaa pohtia, miten työlästä on kuulua vähemmistön vähemmistöön, olla muslimi tällaisessa katolilaisenemmistöisessä siirtotyökylässä keskellä luterilaista Satakuntaa. Elämässä on paljon käytännön hankaluuksia. Kylän noin viidenkymmenen muslimin on esimerkiksi vaikea löytää heille sopivaa ruokaa. Sitä ei saa Raumalta, joten lomailijat tuovat sitä Turusta. ”Kaikki on kuitenkin helppoa verrattuna siihen, jos olisin tosiuskovainen. Jos haluaisi käydä moskeijassa tai edes rukoilla viidesti päivässä, silloin elämä kävisi todella vaikeaksi”, Fatmir miettii.

Kiitän kahvista ja toivotan hyvää illan jatkoa. Jos ovat puolalaiset keikkatyöläiset marginaalissa suomalaisiin nähden, ovat muslimit vielä keikkatyöläisten marginaalia. Puolalaisia alueella on jo niin paljon, että he pystyvät luomaan yhteisölleen rakenteita – on messut ja Raumalla puolalainen ruokakauppakin, josta voi ostaa esimerkiksi kielbasaa. Suomalaisten osuus kyseisen kaupan asiakaskunnassa kasvaa koko ajan, mitä ehkä voi pitää signaalina kulttuurien vuorovaikutuksesta.

Parakkimme ovella Cezary imee ärtyneenä tupakkaansa. Aski on kohta tyhjä ja lisää saadaan vasta, kun ystävä palaa lomilta seuraavalla viikolla. Siihen asti pitäisi kestää Marlborolla, joka on kallista, vierasta ja laimeaa. Toisille sunnuntait eivät ole hyviä päiviä. Cezary kertoo inhoavansa sunnuntaita, koska silloin ei ole muuta tekemistä kuin nukkua ja puhua netissä perheen kanssa. Hän ei ole nähnyt perhettään neljään kuukauteen. Arkisin työ vie ajatukset, mutta sunnuntaisin päässä pyörii vain ikävä.

Olkiluodon uuden majoituskylän kaltaisia paikkoja on tapana kutsua kansojen sulatusuuneiksi. Minusta käsite sopii parakkeihin huonosti. Eivät

täällä kansallisuudet sulaudu yhteen. Pikemminkin vieraan läsnäolo saa ihmiset enemmän tietoisiksi omasta kulttuuristaan – siitä, mikä on tuttua ja omaa. Miehet kanniskelevat maidensa lippuja, oman maan satelliittikanavilla on suuri merkitys ja tuttuja ruokia hankitaan pitkänkin matkan päästä.

Sulatusuunimyytin toistelun sijaan olisi kiinnostavaa tietää, miten täällä vahvistuneelle kansalliselle identiteetille käy, kun miehet palaavat kotimaahan. He ovat saattaneet viettää vuosikausia ulkomailla ja nähneet paljon erilaisia kulttuureja ja elämäntapoja. Useimmilla on ennen Olkiluotoa ollut komennuksia muihin kansainvälisiin rakennuskohteisiin ympäri maailmaa. He ovat aidosti liikkuvia nomadeja, joille muuttaminen on luonteva elämänhallinnan väline, puuttuvasta omaisuudesta ja kielitaidosta huolimatta.

Kovaäänisen sanailun kutsumana osaamme Cezaryn kanssa keittiöön juuri, kun huoneen F asukkaat neuvottelevat tupakointisäännöistä. Ongelmana on, että toinen nuorukaisista ei tupakoi lainkaan ja toinen taas on edellisöisen juhlinnan yhteydessä tullut ripotelleeksi tuhkaa ympäri huonetta. Tunteet käyvät sen verran kuumina, että väittelystä on parhaillaan sukeutumassa käsirysy.

Cezary rientää erottamaan riitapukareita toisistaan, mutta minut huomatessaan pojat katoavat noloina huoneeseensa. Keittiöön palaa rauha ja istuimme porukalla katsomaan englanninkielistä tosi-tv-ohjelmaa jonkun miljonäärin tyttären 16-vuotissyntymäpäivästä.

Minä istun tuulipuvussani ja juon teetä moneen kertaan pestystä kertakäyttömukista. Vieressä krakovalainen mies kuorii perunoita iltaruokaa varten ja toinen syö raejuustoa suoraan purkista. Ihan tavallisia raksaäijiä, sellaisia, kuin he kaikkialla ovat: lyhyt tukka, verkkarit ja varovainen suhde ympäröivään kulttuuriin, jonka kieltä ja tapoja ei tunne.

Kun syntymäpäiväsankaria tuodaan kantotuolissa, salillinen arvovaltaisia illallisvieraita nousee hurraamaan. Ohjelmatuotanto on käsitellyt kuvaa niin, että tytön ympärillä kimaltelee sädekehä.

SIIRTOLAISTEN LIIKE

Maanantaina kello 4.15. Piotr istuu yhteiskeittiössä popsimassa puolalaisia makkaroita. Filip sheikkaa termospullossa pikakahvia evääksi. Täällä juodaan vain kuumaan veteen sekoitettavaa pikakahvia. Suodatinkeittimet on nostettu tarpeettomina kaappien päälle, pölykerroksesta päätellen jo hyvän aikaa sitten.

Krystian läpsyttelee suihkusta pyyhe vyötäisillä. Hän on tatuoinut rintaansa latinankielisen tunnuslauseen, joka monikansallisella yhteistyöllä käännetään ensin puolaksi ja siitä edelleen minulle englanniksi. *Tähdet seuraavat tuskasta* – nuorukainen kertoo sen olevan hänen elämänohjeensa. Krystian pitää vaarasta, ”sillä ilman vaaraa ei ole adrenaliinia”. Hän on harrastunut jo vuosia hullunrohkeaa bomber-moottoripyöräilyä. Lajin ideana on hurjastella, mieluiten moottoriteillä, sillä siellä muut ajoneuvot moninkertaistavat vauhdin riskit. Krystianin tavoitteena on ansaita puolessa vuodessa Olkiluodosta rahat uutta ja nopeampaa moottoripyörää varten. Puolan palkoilla samaan menisi kaksi vuotta.

Elämänasenteeltaan aasi Ihaata muistuttava Norbert, suosikkini, seuraa välinpitämättömästi Krystianin pullistelua. Hän tarttuu kahvikuppiinsa ja huokaa. ”Tällaista tämä on, aina samaa. Aamulla kahvia, tupakkaa, eväät ja töihin. Töiden jälkeen suihkuun, syömään ja nukkumaan. Joskus tuntuu, ettei elämää ole lainkaan.”

Todellisuudessa Norbertilla on kyllä elämää – Puolassa, missä perhe asuu. Hän lähti Saksaan rakentamaan kerrostaloja viisi vuotta sitten, tyttären ollessa vuoden ikäinen, ja on siitä asti kiertänyt Euroopan rakennustyömaita. Norbert pitää työskentelyä Olkiluodossa hyvänä, koska palkka on Saksaan nähden kaksinkertainen ja itse työ mielekästä. Hän haaveilee, että voisi kahden vuoden kuluttua jäädä lopullisesti kotiin. ”Rakastan valtavasti vaimoani ja tytärtämme. Siksi teen tämän, vaikka välillä on vaikeaa.”

Norbert on miettinyt myös sitä vaihtoehtoa, että koko perhe muuttaisi Suomeen. Jotkut hänen ystävänsä ovat tehneet niin. Se kuitenkin edellyttäisi työllistymistä lähes suomalaisilla työehdoilla. Työsopimuksen pitäisi olla nykyistä pidempi ja palkan sellainen, että sillä elättää perheen Suomessa. Sittenkin päätös olisi vaikea, sillä hänen vaimonsa ei puhu englantia ja he kaikki ovat kiintyneitä kotimaahansa. ”Toisaalta Puolan poliittinen tilanne on kestämätön. Katson ihmisiä siellä, he syövät huonoa ruokaa eikä harrastusmahdollisuuksia juuri ole, ainakaan suurten kaupunkien ulkopuolella.”

Vielä viideltä aamulla kylä on hiljainen. Haaleiden katulamppujen valossa pysäkille alkaa kuitenkin kerääntyä miehiä joka suunnalta, eväspussit kädessä, yksin tai pienissä ryhmissä. Muutamassa

minuutissa öinen pysäkkiaukio täyttyy kymmenien miesten aamuntöhnäisestä rupattelusta.

Naapuriparakin Kazimierz tulee kyselemään kirjan edistymisestä. ”Eivät nämä aamut kesällä niin pahoja ole”, hän arvioi. ”Talvella on sitten rankempaa, kun on kylmää ja pimeää kuin helvetissä. Kesäisin katson aina herättyäni ikkunasta, sataako vettä. Jos ei, niin kaikki on hyvin. Mutta kahdeksantuntinen työpäivä ulkona kaatosateessa, se ei kyllä naurata yhtään.”

Keltainen Oraksen bussi pysähtyy. Ovilla syntyy pientä tönimistä, sillä kukaan ei haluaisi seisomapaikoille. Osa jää suosiolla odottamaan seuraavaa autoa. Kaikki eivät kulje lainkaan pysäkin kautta, pienempien alihankkijoiden minibussit pörräävät parakkien välissä hakemassa omia työmiehiään. Kolmannen linja-auton jälkeen pysäkki hiljenee ja vaalenevassa aamussa kävelen hissuksiin takaisin parakille.

Keitän kahvit ja istun portaalle aamuaurinkoon. Rakennuksessa on hetken hiljaista, kunnes kello 6.24 työn päättymisestä iloitseva yövuoro kolistelee kotiin. Juuri töistä palannut Cezary kysyy, saako istahtaa viereeni polttamaan savukkeen ennen nukkumaan menoa. Teen tilaa minkä voin, vaikka kapealla portaalla joudumme sittenkin istumaan lähekkäin.

Cezary on hetken hiljaa ja sanoo sitten vakaasti asiansa: ”Puolalaisen ei ole hyvä tulla Suomeen, sillä suomalaiset eivät pidä meistä. Saksassa oli helpompaa. Sielläkin on paljon rasismia, mutta suurin osa ihmisistä on tottunut ulkomaalaisiin. Kirjoita siihen kirjaasi, että me olemme samanlaisia ihmisiä kaikki, kaikki me tavoittelemme vähän parempaa elämää.” Hän tuoksuu tupakalle ja työhaalareille. Meillä ei ole montaa yhteistä sanaa, mutta enää sillä ei ole niin väliä. Toisinaan sanat voivat olla pahasta: en halua kertoa Cezarylle, etteivät Olkiluodon miehet oikeastaan kiinnosta meikäläistä maahanmuuttokeskustelua. Eivät siitä huolimatta, että heidän tilanteensa esiin nostamat teemat koskettavat eri maahanmuuttajaryhmien lisäksi myös monen suomalaisen arkea. Jään hetkeksi istumaan vielä sittenkin, kun kuppini on jo tyhjä. Täältä parakin porrasaskelmalta käsin vuosia jatkunut vääntö kiintiöpakolaisten määrästä ja taustoista tuntuu saivartelulta.

Tunnelman rikkoo paikalle touhottava Tomasz. Hän pyytää anteeksi, että on vähän ottanut näin aikaisin arkiaamuna, mutta tänään ei olekaan tavallinen päivä. Yövuorossa oli syntynyt paha konflikti pomon kanssa, kun tämä ei ollut hyväksynyt hänen työpaikkalääkäriltä saamaansa sairastodistusta. Oli tullut sanaharkka, jonka seurauksena Tomasz puuhaa nyt lähtöä.

Sanatulvasta huolimatta jää epäselväksi, onko hänet erotettu, onko hän itse irtisanoutunut vai onko koko lähtö vasta suunnitteluasteella. Selvää sen sijaan on, että Tomasz ei tule toimeen työnjohtajan kanssa. ”Se portugalilainen kohtelee meitä kuin eläimiä,” mies selittää ja selventää sanomaansa piiskan sivallusta kuvaavalla eleellä.

Ehdotan vetoamista yrityksen muihin johtajiin, sillä Suomessa yleensä katsotaan, että työterveyshuollon lausunnon pitäisi päteä. Tomasz kuitenkin epäilee, ettei siitä olisi hyötyä. Kyse on perheyrityksestä, jossa koko työnjohto on keskenään lähisukua, joten he kyllä pitäisivät yhtä. Tomasz kertoo tottu-

neensa siihen, että ulkomaankeikoilla on pidettävä puoliaan itse.

Viimeksi Tomasz on työskennellyt Islannissa ja piti siitä kovasti, työ oli kevyttä, palkka hyvä ja pomot mukavia. Sitä edellisellä keikalla hän ajautui Saksaan 1200 eurolla kuussa, mikä ei ollut hirveästi enempää kuin mitä hän saattaa ansaita Puolassa. Lisäksi saksalaisfirma edellytti kohtuuttoman pitkiä työpäiviä. Nyt Tomasz on kuullut kolmen miljardin rakennushankkeesta Tanskassa ja päättänyt lähteä sinne, koska siellä ammattimiehille kuulemma maksetaan hyvin. Periaatteessa itse työ on täälläkin ok, mutta hän ei jaksa epäreiluja pomojaan ja parakkikylän eristyneisyyttä. Hän arvelee, että Tanskassa majoituskin olisi varmaan lähempänä asutuskeskusta.

Näiden miesten keinovalikoima poikkeaa merkittävästi maailmasta, johon meikäläinen ammattiyhdistysliike perustuu. Suomalainen ammattiliitto on yksittäisen työntekijän suojaksi luotu hintakartelli. Toiminnan perusoletuksena on pysyvä työyhteisö, jonka sisällä työehdoista kamppaillaan, mutta yleissitovien sopimusten vuoksi työpaikan vaihto ei periaatteessa merkitse huomattavaa muutosta. Työehtosopimusten noudattaminen on yhteinen etu, ja siksi ammattiyhdistysliikkeen kannattaa puuttua rikkomuksiin myös yksittäistapauksissa.

Olkiluodon siirtotyöläiset eivät rakenna yhtenäistä vastarintaa tai liiemmin edes neuvottele työnjohdon kanssa. Tyytymättömyys ratkaistaan yksilöllisesti, viime kädessä vaihtamalla työpaikkaa. Suuret siirtolaismassat toimivat epävirallisten tuttavaverkostojen ja niissä välittyvien tietojen varassa.

Pitemmän päälle myös tällä liikkuvalla taistelulla työehdoista, ikään kuin työnantajien kilpailuttamisella, voi olla joukkovoimaan verrattavia vaikutuksia. Jos riittävän monella on kykyä, halua ja mahdollisuus äänestää jaloillaan, on työn ehtoja parannettava. Toistaiseksi tällainen tilanne on kuitenkin vielä kaukana. Maiden väliset tuloerot ovat niin suuret, ettei yritysten tarvitse murehtia lähtijöiden perään, uusia tulee aina. Ja jos EU-maiden elintasoeroja saataisiinkin kavennetuksi, vielä halvempaa ja joustavampaa väkeä löytyy monista Aasian ja Afrikan maista.

Suomalaiselle ammattiyhdistysväelle on tullut tavaksi paheksua siirtotyöläisiä, jotka tulevat Suomeen polkemaan yleisiä työehtoja ja tekemään pimeitä töitä.[37] Huoli on ymmärrettävä, sillä laajamittainen ulkomaalaistyövoiman väärinkäyttö voi uhata koko työehtosopimusjärjestelmää. Kyse on suomalaisten leivästä: alhaisemman hintatason maista tulevat pystyvät lopulta aina tekemään halvemmalla kuin täällä pysyvästi asuvat. Jo nyt tuhansilla rakennusalalle valmistuvilla nuorilla on vaikeuksia työllistyä, kun samaan hintaan tai halvemmalla voi ulkomailta palkata kokeneen ammattimiehen.

Toisaalta voi kysyä, miksi juuri heikommassa asemassa olevien siirtotyöläisten pitäisi tuntea solidaarisuutta, kun ei sitä heru suomalaisiltakaan. Miksi puolalaisen pitäisi olla huolissaan suomalaisten kollegojensa työehdoista, jotka joka tapauksessa ovat huimasti paremmat kuin hänen omansa? Miksi hänen pitäisi kantaa huolta suomalaisesta verokertymästä, jos hän ei edes täällä oleskellessaan ole oikeutettu verovaroilla tuotettuihin palveluihin?

Työelämän muutokset ja EU-rajojen avautumi-

nen ovat kasvattaneet Suomeen monikulttuuriset työmarkkinat. Sen pitäisi näkyä myös SAK:ssa, sillä ammattiyhdistysliike on edelleen tärkein työn valtasuhteisiin liittyvän kamppailun paikka. Jos kasvava osa työntekijöistä jää ay-toiminnan tai sen saavutusten ulkopuolelle, vaarantuvat näiden ihmisten perusoikeudet, mikä ajan myötä johtaa työelämän ehtojen yleiseen rapautumiseen. Suomalainen työmarkkinajärjestelmä perustuu työehtosopimusten yleissitovuuteen ja korkeaan järjestäytymisasteeseen, eikä sillä siten ole varaa päästää laajoja työläisryhmiä vaikutuspiirinsä ulkopuolelle.

Monet siirtolaisuuden keskeiset ongelmat ovat kuitenkin ay-liikkeessä ratkaisematta. SAK mainostaa olevansa Suomen suurin maahanmuuttajajärjestö, mutta ulkomaalaisten järjestäytymisaste on heikko – vain 26 prosenttia virallisesta työvoimasta. Monissa liitoissa ilman vakituista suomalaisosoitetta oleva vierastyövoima ei voi edes liittyä jäseneksi. Ammattiyhdistysliikkeellä ei ole mitään suunnitelmaa sellaisen vierastyövoiman varalle, joka ei ole tottunut valtaväestön työolosuhteisiin ja palkkatasoon. Se ei myöskään ole päättänyt, pitäisikö ulkomaalaiset työntekijät saada järjestäytymään tai kuuluuko liittojen ajaa järjestäytymättömien asioita.[38]

Olkiluodon miesten elämää helpottaisi, jos he pääsisivät suomalaisten työehtosopimusten mukaisille palkoille. Tällöin raha riittäisi perheen tuomiseksi Suomeen, tai vaihtoehtoisesti miehet voisivat käydä kotonaan useammin. Toisaalta keikkatyöläiset on tuotu maahan juuri edullisuutensa vuoksi ja ulkomaalaisen työvoiman hinnan nousu voisi heille tarkoittaa työmahdollisuuksien menetystä. Yhtälöön on vaikea löytää ratkaisua.

Työehtojen parantuminen edellyttäisi toimivaa viranomaisvalvontaa ja ulkomaalaisten rakentajien yhteistyötä suomalaisen ammattiliiton kanssa. Kumpaakaan meillä ei ole: poliisi, verottaja ja aluehallintovirastot eivät ole kontrolloineet Olkiluodon työmaata enää vuosiin[39] ja siellä työskentelevät miehet eivät myönnä ammattiyhdistysliikkeestä koskaan kuulleensakaan.

Yksi vaihtoehto voisi olla ammattiliittojen järjestelmällinen ja ennakkoluuloton panostus siirtotyöläisten rekrytointiin. Siinä missä liiton jäsenyys meillä edellyttää palkansaaja-asemaa virallisilla työmarkkinoilla, esimerkiksi Yhdysvalloissa jotkut liitot ottavat jäsenikseen mikroyrittäjiä ja jopa paperittomia siirtolaisia. Siirtotyöläisten aseman parantamisen nähdään hyödyttävän myös kantaväestöä, sillä se hillitsee palkkojen ja työehtojen polkumyyntiä.[40]

Onnistuneen rekrytoinnin edellytys on, että ammattiyhdistysliikkeellä on vierastyövoimalle muutakin tarjottavaa kuin jäsenmaksukaavake. Nykyisessä järjestelmässä siirtotyöläisen on kohtuuttoman vaikea aktivoitua suomalaiseen ammattiyhdistystoimintaan. Osallistuminen edellyttää suomen kielen taitoa ja suosii pitkäjänteisyyttä, jolloin komennuksesta toiseen muuttaville työntekijöille kynnys on liian kokea, vaikka jäsenkirjan hankkisivatkin. Rakennusliitto on yrittänyt ylittää kielimuuria perustamalla ulkomaalaisille oman osaston. Esimerkiksi Britanniassa yli puolella ammattiliitoista on tällaisia erillisrakenteita, ja ne ovat antaneet tilaa siirtolaisten järjestäytymiselle ja taanneet luottamustehtäviä myös muualla liiton

organisaatiossa. Erillistoimintaan liittyy kuitenkin riski ulkomaalaisten marginalisoinnista eivätkä läheskään kaikki siirtolaiset koe ulkomaalaisuutta yhdistävänä tekijänä tai motiivina ammattiyhdistysaktivismiin.

Toisaalta ammattiyhdistystoimintaa voisi koettaa muokata vähemmän jäsenkeskeiseen suuntaan, jolloin osallistumisen kynnys madaltuisi. Järjestökulttuurin muutos tavoittaisi paremmin paitsi jatkuvasti rajoja ylittäviä siirtotyöläisiä, myös suomalaisia vuokratyöntekijöitä ja muuta alalta toiselle pujottelevaa prekariaattia. Mallia voisi etsiä esimerkiksi Etelä-Euroopasta ja Ranskasta, joissa ammattiliitot ovat perinteisesti poliittisempia ja niiden toiminnan painopiste on aktivismissa. Vaikka jäseniä on vähän, tapauskohtaisiin kamppailuihin osallistuvat myös ei-jäsenet.

Tämän jälkeen jää edelleen ongelmaksi, että valtaosa siirtotyöläisistä on niin heikossa neuvotteluasemassa ja niin monin tavoin sidoksissa työnantajayritykseen, ettei omia oikeuksia uskalleta vaatia. Perinteisesti meillä on ajateltu, että vapaassa kansalaisyhteiskunnassa työntekijät ovat riittävän riippumattomia haastamaan työnantajapuolen liiton avustuksella, ja ilman vääryyttä kärsineen työntekijän suostumusta eivät liitot oikeastaan voi ajaa kenenkään asiaa. Periaatteen heikkoudet on kyllä todettu jo ennen ulkomaalaisen työvoiman yleistymistä – monesti myös suomalaiset työntekijät pelkäävät työpaikan tai siihen kuuluvien etuuksien menetystä. Ratkaisuksi on esitetty liitoille kanneoikeutta työntekijän osallistumisesta riippumatta. Tällainen kanneoikeus voisi osaltaan auttaa ulkomaalaisen työvoiman käytön valvonnassa, mutta se ei ratkaise sitä ongelmaa, että pitkäjänteisen ammattiyhdistystoiminnan lähtökohta voi olla vain yksittäisten työntekijöiden riittävä autonomia.

Suomalainen ay-liike on rajautunut hoitamaan vain työelämän edunvalvontaa, mutta monen siirtotyöläisen kohdalla työehdot ja muu selviytyminen ovat tiukasti sidoksissa toisiinsa: jo maassa oleskelu on kiinni työnantajasta, samoin asuminen ja mahdollinen sosiaaliturva. Jos töihin on rekrytoiduttu aikaisemmin palkatun sukulaisen tai ystävän suosituksella, vaarantaa hankalaksi heittäytyvä työntekijä myös läheistensä toimeentulon. Mitä suurempaa osaa elämästä työnantaja hallitsee, sitä vaikeampi työntekijän on lähteä puolustamaan oikeuksiaan. Ja mitä periaatteellisemmin ammattiyhdistysliike pitäytyy vain työelämän kysymyksiin, sitä huonommin se kykenee tukemaan siirtotyöläisiä. Tässäkin mielessä ulkomaalainen työvoima siis haastaa ammattiyhdistysväkeä uudistamaan toimintaperiaatteitaan.

Mikäli perinteinen ammattiyhdistysliike ei osaa tai halua ottaa ulkomaalaisen työvoiman asemaa vakavasti, on mahdollista, että siirtolaiset organisoituvat sen ulkopuolelle. Tällaisesta siirtolaisten keskinäisestä järjestäytymisestä paikallisen ammattiyhdistysliikkeen vähäisellä tuella tai sen puuttumisesta huolimatta on jonkin verran esimerkkejä. Tunnetuimpia on Yhdysvalloista lähtenyt Justice for Janitors (Suomessa Oikeutta siivoojille -liike), joka on onnistunut haasteellisessa ympäristössä parantamaan siivoojien työehtoja. Liikkeen käynnistäjänä toimi paikallinen palvelualojen ammattiliitto SEIU, mutta valtaosa kampanjoihin osallistuneista siivoojista on paperittomia siirtolai-

sia. Kun työpaikkakohtainen järjestäytyminen ei ollut mahdollista, raskasta työtä hajallaan tekeviä siivoojia rekrytoitiin mukaan työajan ulkopuolella, kiertämällä ovelta ovelle.

Usein siirtotyöläisten asema on alkanut parantua yksinkertaisesti ajan myötä, heidän saavuttaessaan vähitellen vakiintuneen paikan vastaanottajayhteisössä. Näin kävi monille 1960-luvulla Ruotsiin lähteneille suomalaisille. Heidän työehtonsa ja tehtävänsä olivat aluksi huomattavasti kantaväestöä heikommat ja suomalaiset muodostivat eristyneitä parakkikyliä työpaikkojensa läheisyyteen. Vähitellen maahan jääneet kuitenkin oppivat kielen ja viimeistään heidän lapsensa sulautuivat yhteiskuntaan.

Esimerkkejä on myös siitä, miten yksinkertaisesti muuttoaallon rajuus on tuonut siirtotyöläisille poliittisia voittoja. Espanjassa paperittomien siirtolaisten määrä on pakottanut satojen tuhansien oleskelun laillistamiseen – vaikka maassa arvioidaan jälleen olevan noin puoli miljoonaa paperitonta. Keväällä 2006 mielenosoitukset tiukentuvaa maahanmuuttolakia vastaan täyttivät kadut useissa Yhdysvaltojen suurkaupungeissa. Siirtolaiset muistuttivat ratkaisevasta panoksestaan maan taloudessa ja arvostelivat oikeudetonta asemaansa.[41]

Kaikki edellä kuvatut esimerkit koskevat kuitenkin pitkäaikaisesti maahan muuttanutta siirtolaisväestöä, heidän lapsiaan tai jopa kolmannen polven maahanmuuttajia. Jatkuvasti liikkeessä olevien, ehkä vain muutamia kuukausia tai viikkoja maassa viipyvien työntekijöiden kohdalla vastarinnan organisoiminen on harvinaista ja vaikeaa. Näiden ryhmien emansipointiin tai edes tavoittamiseen ammattiyhdistysliike voisi hakea toimintamalleja ja yhteistyötä kolmannen sektorin sosiaalityöltä, ja tietenkin verkostoitumalla kansainvälisesti. Koska liikkuva siirtotyövoima kyseenalaistaa perinteisiä rajoja ja kategorioita, pitäisi ammattiyhdistysliikkeen kyetä samaan.

Suomeen suuntautuvan maahanmuuton ja väliaikaisen siirtolaisuuden kasvu näyttää jatkuvan. On toivottavaa, että tämä uusi halpatyöluokka löytää vaikuttamiskanavan, joko perinteisestä ammattiyhdistysliikkeestä tai sen ulkopuolelta. Jos siirtolaismassojen kasvu ei kanavoidu perinteiseen poliittiseen toimintaan, seurauksena on ghettoutumista, sosiaalisten ongelmien kasaantumista ja satunnaisia levottomuuksia. Tällainen historia oli esimerkiksi Ranskan lähiöissä vuonna 2005 puhjenneiden mellakoiden taustalla.

IKÄVÄ

Parakissa on tänään syytä juhlaan: työtoveri Filip on palannut lomilta mukanaan lastillinen puolalaista olutta. Miehet suhtautuvat tapaukseen hartaudella. Janusz esitelmöi, kuinka ero suomalaisen ja puolalaisen oluen välillä on kuin yöllä ja päivällä. Puolalainen olut ei ole vain kansainvälisesti arvostettua ja hyvää. Se on myös puolalaista.

Ajattelen, että en eläissäni tule unohtamaan, millaisen rauhan oluttölkin avaussihahdus saa juuri työstä palanneen miehen kasvoille.

Filip esittelee valokuvia kesälomaltaan. Jokaisessa hymyilevät kultatukkainen tytär ja vaimo. He olivat tehneet retken Puolan vuoristoseudulle ”Kuvassa näkyvillä rinteillä on ikilumi, talvella vähän paksumpi, kesällä ohuempi. Mutta tuossa vuorten väliin jäävässä järvessä vesi on niin kuumaa, että uiminen on mahdotonta,” Filip kertoo. Toisessa kuvassa tytär poseeraa pinkissä rimssumekossa vanhaa linnoitusmuuria vasten. Monien muiden maailman pikkutyttöjen tapaan hän rakastaa prinsessaleikkejä.

Filipin mielestä suurin ongelma Olkiluodossa on, että miehet joutuvat olemaan erossa läheisistään. Perheen tuominen Suomeen ei kustannussyistä ole mahdollista – se edellyttäisi lentomatkoja, vuokra-asuntoa Raumalta ja todennäköisesti auton hankkimista töissä käyntiä varten. Filip tietää, että saksalainen ja ranskalainen työnjohtoporras asuu Raumalla ja Porissa perheineen, mutta tavallisella työntekijällä ei palkka riitä siihen. Lisäksi on tietysti muita hankaluuksia, kuten että lasten pitäisi käydä koulua vieraalla kielellä. Lyhyiden työkomennusten varaan on riskialtista rakentaa perheen tulevaisuutta eikä lapsia voi mielivaltaisesti heitellä kulttuurista toiseen. ”Niin kuin tämä systeemi tekee meille aikuisille”, Filip lisää hetken mietittyään.

Väkeä kokoontuu keittiöön oluen houkuttelemana, ensin jutellaan niitä näitä, muutaman tölkin jälkeen soitetaan YouTubesta pari kansanlauluakin. Ilta on leppoisa, melkein riehakas. Miehet kertoilevat sattumuksia elämästään. Olutta arvostavalla Januszillakin on kotona Maria-niminen vaimo ja kaksi pian teini-ikään tulevaa poikaa. ”Totta kai kaipaan heitä kovasti, kun välimatkaa kotiin on 1 700 kilometriä. Mutta pakko oli lähteä, sillä Puolassa ei ole töitä. Puolassa ilman työtä ei voi elää, ei ainakaan, jos on perhe.”

Parakkimme seniori Henryk on oppinut aikaisemmalla Dublinin-komennuksellaan varsin hyvää englantia. Hänen lapsensa olivat tuolloin jo lähes aikuisia, joten hän saattoi lähteä Irlantiin kevyemmällä mielellä. Kolmen kuukauden kuluttua Dubliniin tuli kuitenkin soitto vaimolta – tämä oli raskaana. ”Et arvaa, miten onnellinen olin! Kun työ Irlannissa päättyi, ajattelin saavani vihdoin viettää

aikaa pienen tyttäreni kanssa. Mutta vaimoni on kotona ja vanhemmat lapset opiskelevat, vain minä käyn töissä. Kun rahat loppuivat, oli pakko taas lähteä."

Sitten joku esittää ilmeisesti porukalla mietityn kysymyksen, miten minä yksinäisenä naisena uskallan asua 1 200 miehen keskellä. Kerron, että olen tutkinut aikaisemmin suomalaisia raksamiehiä, eikä Olkiluoto tunnu siksi vieraalta tai uhkaavalta – samanlaisia ihmisiähän täälläkin on. Oikeastaan ainoa harmi koituu niistä muutamasta, jotka käyvät öisin ikkunan takana koputtelemassa ja häiritsevät yöunta. Miehet lupaavat jatkossa pieksää jokaisen liian innokkaan ihailijan. Kiitän, vaikka tiedänkin, että siihen pisteeseen ei tilanne missään vaiheessa saa päästä – oleskelulupani ehtonahan on, ettei minusta koidu häiriötä. Öisen joukkotappelun ne Teollisuuden Voimassa takuulla laskisivat häiriöksi.

Tästä saan kuitenkin aasinsillan seksiasioihin. Keskustelutoverini vaikuttavat yksimielisiltä siitä, että pitkät komennukset ilman naisia koettelevat miesten hermoja. Sen sijaan paljon varovaisemmin puhutaan siitä, miten myös kotona odottavat vaimot ja tyttöystävät joutuvat sopeutumaan kylmään vuoteeseen. Yleisesti tiedetään kertoa, että jotkut nuoremmista miehistä (ei toki kukaan läsnäolijoista) kantavat huolta vaimojensa uskollisuudesta pitkien erojaksojen aikana. Pelissä on perheen ja parisuhteen lisäksi myös miesten kunnia. Kukaan ei toivo kohdalleen aisankannattajan häpeää.

Yhtä lukuun ottamatta kaikki keittiöön kokoontuneet miehet ovat naimisissa. Heidän mukaansa rahantarve ylittää Puolassa palkkatason useimmiten silloin, kun vaimo tulee raskaaksi ja jää kotiin hoitamaan kasvavaa perhettä. Siksi niin monilla tänne päätyneistä miehistä on pieniä lapsia. Kaikkiaan Itä-Euroopan siirtolaisuudessa puhutaan miljoonista lähtijöistä, useimmat nuorta työikäistä väestöä. Kolikon toinen puoli on kotona parhaillaan varttuva kadotettujen sukupolvi: lapset, joiden toinen tai molemmat vanhemmat ovat lähteneet ulkomaille töihin. Joidenkin tutkimusten mukaan jätetyksi tuleminen traumatisoi lapsia vakavammin kuin vanhempien päihteiden käyttöön liittyvä laiminlyönti. Viime keväänä kirjoitin raporttia Moldovasta, jossa näille lapsille on jouduttu perustamaan orpokoteja.[42]

Kacperin puhelin soi ja muut hiljenevät, kun hän vastaa. Vaikka miehet muuten ovat koko ajan tekemisissä toistensa kanssa, perheelleen soittavaa naapuria ei häiritä. Tällä kertaa hienotunteisuuteen on erityinen syy: Henryk kuiskuttaa vieressäni, että Kacper on äskettäin saanut tiedon vaimon sairauden uusiutumisesta. Vuosi sitten hän keskeytti työn kuukausiksi ja palasi kotiin hoitamaan leikkaukseen joutunutta puolisoaan. Nyt tämä kertoo kärsivänsä pahoinvoinnista, mutta rauhoittelee samalla, että hän on ottanut lääkkeet tunnollisesti ja pärjää kyllä.

Puhelun jälkeen Kacper on hiljainen ja epävarma. On vaikeaa olla näin kaukana, kun rakas on sairas.

Kacper näppäilee kännykkää ja ojentaa sen sitten minulle. Hän on kai kymmenes tai viidestoista mies, joka haluaa näyttää kuvia perheestään. Ruudulta tirkistelee puolitoistavuotias Sebastian. Hän näkee isäänsä lähitulevaisuudessa joka kolmas kuu-

Parakkihuone kahdelle. Kuva Heli Kokko.

kausi, kun tämä pääsee viikon lomalleen. Yhdensuuntainen matka Olkiluodosta Krakovaan vie lentäenkin päivän, joten aikaa perheen kanssa jää kuutisen päivää, neljästi vuodessa. Kun Kacper viimeksi kävi kotona, ei Sebastian tunnistanut isäänsä.

Miesten sopeutumisessa Olkiluotoon on teknologialla ilmeisen tärkeä rooli. Monet juttelevat päivittäin perheidensä kanssa webbikameran välityksellä. Kaipausta helpotetaan täyttämällä parakkeja tutuilla kuvilla, äänillä ja tuoksuilla. Oman maan televisio-ohjelmia ja musiikkia kierrätetään, ja monilla on kotimaan kanavia näyttävä tv-satelliitti. Janusz heilauttaa oluttölkkiään Puolassa nauhoitetun musiikkiohjelman suuntaan: ”Jos Anna ymmärtäisit nämä sanat, et voisi kuin purskahtaa itkuun. Nainen laulaa siitä, miten hän kymmenen vuotta sitten nai suuren rakkautensa ja kuinka mies on nyt hylännyt hänet, koska he eivät saaneet lapsia.”

Pahinta Olkiluodossa ei ole parakkien ahtaus tai vetoisuus, eivät tahmeat pyyhkeet tai selkeästi suomalaisia huonommat työehdot. Vaikeinta on poissaolo perheen luota. Tyhjän sylin ja vaillinaisuuden tunne, kun ei voi koskettaa rakkaitaan. Rintaa puristava paha olo iltaisin, kun sängyssä vielä ennen nukahtamista etsii kännykän galleriasta hymyileviä kuvia vaimosta ja lapsista.

Parakin miesten välille syntyy ystävyyssuhteita, jotka osaltaan helpottavat ikävää. Siksi jotkut kutsuvat parakkitovereita toiseksi perheekseen. Tunnelmaa pidetään yllä jatkuvalla kujeilulla ja leikinlaskulla, josta minäkin saan osani – ihovoidetta ovenkahvassa, piilotettu kahvikuppi, pyyhkeen pihistäminen kesken suihkun ja niin edelleen.

Ikävää ei voi valittaa, sillä lähes kaikilla on sama tilanne. Asiasta puhumista estää sekin, että tulo Suomeen on ollut vapaaehtoinen päätös ja vaatinut vaivannäköä. Miksi he valittaisivat, hehän ovat etuoikeutettuja? Sitä paitsi maailmalla on paljon myös sellaisia siirtotyöläisiä, jotka etäisyyksien, köyhyyden tai oleskeluluvan puuttumisen vuoksi eivät voi nähdä perhettään vuosiin.

Ikävä on kuitenkin tiivistynyt parakin seiniin, se on läsnä koko ajan, kun tehdään arjen askareita tai nauretaan vodkaringissä. Miehet tietävät menettävänsä kallisarvoista aikaa: juuri nyt lapset tarvitsevat isäänsä, juuri nyt pitäisi olla läsnä, tukea, ohjata ja rakentaa elinikäistä ihmissuhdetta. Yksin kotiin jäänyt vaimo on tietenkin järjestänyt elämänsä niin, että perhe selviää yhden aikuisen varassa. Lomalle tullut aviomies kokee helposti itsensä vieraaksi, jolle ei uudessa järjestyksessä ole varattu perheenjäsenelle kuuluvaa tilaa tai vastuuta.

Kyse ei ole vain puolalaisista, kävin edellispäivänä samaa keskustelua kosovolaisten parakissa: ”Että minun on ikävä sitä, tuoreen leivän lämpöä ja tuoksua!” Fatmir murehti katsellen synkkänä ruispaloja leipäkorissa. ”Teidän musta leipänne on kuulemma terveellistä, mutta minä en vain totu siihen. Kotimaani leipä on aina valkoista.”

Jokainen voi miettiä, mistä kaikesta elämässään luopuisi mieluummin kuin rakkaiden kanssa jaetusta arjesta. Tämä on tärkeä asia, paljon tärkeämpää kuin se, maksetaanko ylityökorvaukset oikein tai onko parakeissa riittävästi vessapaperia. Kaikki keskeiset kansainväliset ihmisoikeussopimukset korostavat perheen suojaa. YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleisso-

pimus määrittelee perheen yhteiskunnan perusluonteiseksi yhteisöksi, jolla on oikeus saada suurin mahdollinen tuki ja apu. Myös Euroopan ihmisoikeussopimus ja sen valvontaelin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ovat antaneet oikeussuojaa perheen hajottamista vastaan.[43] Silti Olkiluodon miehet kokevat, että heidän on ollut pakko lähteä, olosuhteisiin, jonne perhe ei voi seurata mukana.

Ikävä on sekin luokkakysymys. Olkiluodossakin työnjohto on tullut Suomeen perheidensä kanssa. He asuvat Raumalla, jossa heitä varten on perustettu kouluja ja päiväkoteja. Kun Suomi lähettää diplomaatteja muihin maihin, perheen oletetaan lähtevän mukaan ja Suomen laadukkaasta peruskoulujärjestelmästä suunnitellaan voimatekijää kansainvälisessä kilpailussa huippuosaajista. Kaiken kaikkiaan työvoiman liikkumista perheineen pidetään itsestäänselvyytenä, paitsi siirtotyöläisten köyhän enemmistön osalta.

Minulle tämä on viimeinen ilta yhteiskeittiössä, sillä huomenna kenttätyöjaksoni päättyy. Olen vähän allapäin. Hubert ja Jakub koettavat piristää tunnelmaa: Hubert kyhää itselleen vessapaperista naamion ja kantositeen, minkä jälkeen Jakub viimeistelee muumion ketsupilla. Sitten Hubert huojuu ympäri parakkia kammottavasti voihkien, ja me muut nauramme ja huutelemme ohjeita.

Sitten tulee taas hiljaista. Kaikki tuijottelevat mietteliäinä puolityhjiä tölkkejään.

Lopulta Henryk yskäisee ja kysyy, kuinka kauan mahdan muistaa heidät. Koetan vitsailla, että varmasti ainakin puoli vuotta, sen aikaa minulle kirjan kirjoittamisesta maksetaan.

Ketään ei naurata.

Vakavoidun ja kerron uskovani siihen, ettei ihminen koskaan unohda kokemaansa. Kun nimet ja kasvot ovat aikaa sitten häipyneet, toisen jättämä tunnejälki säilyy. Ennen tänne tuloani ei puolalainen rakennustyömies merkinnyt minulle mitään erityistä. Nyt tiedän täyttyväni lämmöllä aina, kun kuulen puhuttavan Puolasta.

Nämä eivät ole vain minun läksiäiseni, sillä myös seinänaapurini Marcin on lähdössä, todennäköisesti lopullisesti. Reiluna ja kilttinä miehenä hän on parakissa hyvin pidetty. Hänenkin lähtönsä jättää jälkiä, meihin kaikkiin.

Olkiluoto on ollut Marcinin ensimmäinen rakennusalan ulkomaankomennus. Nuorempana hän on kuitenkin kiertänyt maailmaa ammattiurheilijana ja viettänyt pitkiä aikoja varsinkin Venäjällä. Nyt hän on työskennellyt Suomessa 10 kuukautta ja saanut sinä aikana vajaat kaksi viikkoa lomaa. Hän kaipaa kovasti perhettään, erityisesti 8-vuotiasta poikaansa.

Perhe on tehnyt rankan valinnan – isä palaa kotiin. Marcin on miettinyt asiaa vaimonsa kanssa jo jonkin aikaa, ja nyt se on vihdoin päätetty. Lapsi tarvitsee isäänsä eikä vaimokaan oikein kestä erillään oloa. ”Raha on tietysti hyvin tärkeää, mutta rakkaus, perhe ja lapset vielä tärkeämpiä”, Marcin selittää. Hän ei tiedä, millä perhe jatkossa elää. He vaimon kanssa kuitenkin luottavat, että jotenkin kaikki järjestyy, kunhan he vain saavat olla yhdessä.

MITÄ ON TEHTÄVÄ?

Jäljelle jää kysymys: miksi Olkiluodon miehet eivät kiinnosta ketään, vaikka maahanmuutto on muuten politiikan ajankohtaisimpia aiheita? Siksikö, että tutustuminen siirtotyöläisten elämään kertoo meistä suomalaisista kiusallisia totuuksia? On miellyttävämpää olla näkemättä.

Liikkuvuuden lisääntyminen tuo hyötyjä (halvan työvoiman tarjonta, siirtolaisten kotimaihin lähettämä raha, monikulttuurisuus) ja kustannuksia (perheiden kotouttaminen, kansainvälinen rikollisuus). Valtiot pyrkivät toimimaan siten, että niiden omat taloudet hyötyisivät liikkuvuudesta mahdollisimman paljon, mutta kulut maksaisi joku muu. Näin Suomikin tekee.

Suomi avasi rajansa, koska se halusi tavaroilleen ja kansalaisilleen lisää vapautta ja vaihtoehtoja. Me nautimme aamuisin brasilialaista kahvia puolalaisen leivän kanssa, koulutamme lapsiamme brittiyliopistoissa ja myymme laivoja Japaniin. Me pidämme luovuttamattomana oikeutena lomailla missä maailman kolkassa tahansa ja paheksumme maita, jotka kehtaavat asettaa tiellemme esteitä

kulttuurinsa tai ympäristönsä suojelemiseksi.

Tämän kaiken me teemme sillä herrakansan röyhkeydellä, jolla rikkaammat ovat aina tottuneet ottamaan. Me oletamme Puolan ja Kosovon kaltaisten köyhempien maiden tuottavan ammattitaitoista työvoimaa, jolla voimme teettää halpatuotantona ydinvoimalan. Samalla oletamme näiden miesten kustantavan verotuloillaan meille hyvinvointipalveluja, joita he itse eivät saa käyttää. Työn sitten valmistuttua saatamme heidät lentokoneeseen, huolehtikoon kotimaa eläkkeistä ja sen sellaisista.

Näin ei voi jatkua.

Olen kyllästynyt siihen, miten ulkomaalaisiin kohdistuva viranomaisrasismi vaietaan järjestelmän monimutkaisuuden ja salassapitosäädösten suohon. Perimmältään asia on hyvin yksinkertainen – että jollakulla on lupa piirtää maahan viiva ja sanoa toiselle: ”Tästä yli et astu, tai teen sinusta rikollisen ja voin halutessani viedä perustavimmat ihmisoikeutesi.” En hyväksy Suomen oleskelulupajärjestelmää, joka toimii mielivaltaisesti, edellyttää yksilöltä kohtuutonta byrokratiaa ja turvaa vapaan liikkuvuuden vain rikkaille.

Merkittävä osa universaaleiksi tarkoitetuista oikeuksista on edelleen sidottu kansalaisuuteen, vaikka yhä useampi keskuudessamme kuuluu eikansalaisiin. Vääränlainen passi altistaa ihmisen köyhyydelle, hyväksikäytölle, väkivallalle ja syrjinnälle. Tästä kaikesta on jo tullut niin luonnollista, ettei sitä osata edes kyseenalaistaa. Kaikkein huonoimmin Suomi kohtelee niitä köyhiä siirtolaisnaisia, joiden asema on muutenkin heikoin.

En enää jaksa tekopyhyyttä, jolla täällä samanaikaisesti kauhistellaan kehitysmaiden halpatuo-

tantoa ja suljetaan silmät siltä, miten samaa riistoa tapahtuu omalla takapihalla. Että työoikeuksien polkemisen, pimeät palkat ja muun likaisen työn toki hoitaa yksityinen yritys, mutta sen tekee mahdolliseksi poliitikkojen ja valvontaviranomaisten johdonmukainen välinpitämättömyys.

Liioin en siedä sitä, miten Suomen siirtotyölainsäädäntö on rähmällään rahan edessä. Kun miljoonat ihmiset liikkuvat, siirtolaispolitiikasta on tullut äärimmäisen tärkeä osa talouspolitiikkaa. Yksityisten ihmisten ja nettisivustojen muukalaisviha on pikkuasia verrattuna päättäjiemme siunaamaan rakenteelliseen syrjintään, jolla siirtotyöläiset eristetään alueellisesti, kielellisesti, juridisesti ja taloudellisesti kantaväestöstä. Hyötyjänä on tietenkin elinkeinoelämä, sillä väestönosien sulautuminen voisi johtaa myös työehtojen sulautumiseen.

Nimenomaan lainsäädännössä rakennetaan riippuvuussuhde, joka estää Olkiluodon miehiä, rajaseudun marjanpoimijoita tai Kallion strippareita vaatimasta asianmukaisia työehtoja. Siinä missä normisuomalainen rakentaa elämäänsä työpaikan, julkisten palvelujen ja epävirallisten verkostojen varaan, vierastyövoimalle on varattu järjestelmä, jossa työntekijä on palkkaajansa kontrollin alla ympäri vuorokauden. Vaihtoehdoiksi jää suostua mihin ehtoihin tahansa tai palata kotiin.

Kaikkein eniten vihaan sitä, miten järjestelmä pakottaa ihmiset jättämään perheensä leivän vuoksi. Se on julmaa väkivaltaa, eikä suomalaisten käsiä pese, että lähdön syy on kaukana meistä. Suomesta käsin nimittäin huolehditaan siitä, etteivät perheet voi muuttaa elättäjänsä mukana. Halpatyövoiman käyttö ei ole kehitysapua vaan ihmisoikeusloukkaus.

* * *

Osoittaa päättäjien selkärangattomuutta, että säätäessään epäinhimillisiä lakeja he lymyävät kasvottoman ”kansalaismielipiteen” takana. Ei nouseva muukalaisviha ole syynä ulossulkevaan siirtolaispolitiikkaan, vaan sen seuraus: ennakkoluulot itävät eristämisestä ja eriarvoisuudesta ja niitä kasvatellaan tietoisesti tuotetuilla vastakkainasetteluilla.

Tällainen politiikka johtaa väistämättä etnisen luokkayhteiskunnan syntyyn, jossa kansalaisuus, varallisuus ja sosiaalinen asema ovat sidoksissa toisiinsa. Näin on käynyt monelle yhteisölle ennen meitä ja jos olisimme viisaita, yrittäisimme tunnistaa tuhon merkit ja välttää kahtiajakautumisen ajoissa.

Meillä täydet poliittiset oikeudet kuuluvat edelleen vain kansalaisille, ja kansalaisilla on myös laajemmat oikeudet sosiaaliturvaan, julkisiin palveluihin ja henkilökohtaiseen vapauteen. Yhä useammin kansalaisten turvaksi asetetut viranomaiset ovat siirtolaiselle uhka ja yhä useammin muualta tulleet asuvat eri kaupunginosissa, käyvät eri kouluja ja työllistyvät eri ammatteihin kuin kantaväestö.

Kerran Suomi uskoi tasa-arvoon ja taisteli sen voimalla eroon piikayhteiskunnasta. Nyt se on täällä taas – riistetyt vain puhuvat vierasta kieltä. Vähitellen kansalaisia opetetaan pelkäämään ja halveksumaan. Viimeistään lapsemme alkavat pitää normaalina, että ulkomaalaiset tekevät raskaampia töitä ja kulkevat silti huonommissa vaatteissa. He oppivat, että osalla ihmisistä ei ole nimeä, ainoastaan vaihtoarvo.

Haluan Suomen, jossa ihmisiä kohdellaan tasa-

arvoisina, sukupuoleen, varallisuuteen tai etniseen taustaan katsomatta. Jossa tasa-arvo toteutuu myös käytännössä, ei vain paperilla. Se edellyttää, että ihmiset ovat riittävän vahvassa asemassa, että riiston tai rikoksen uhatessa he voivat puolustautua ja hakea apua.

Ihmisen elämä ei taivu rahan logiikkaan eikä ihmisen hyvinvointi ole yhtä kuin rahan. Yritysten ja valtionvarainministeriön tilikirjoissa suurin osa ihmisen onnen ehdoista näyttäytyy harmillisina kuluerinä. Silti vaadin Suomea, jossa lapsilta ei riistetä vanhempia eikä vanhemmilta heidän lapsiaan.

* * *

Me emme voi Suomesta käsin ratkaista maailman ongelmia, kääntää siirtolaisvirtoja tai nostaa lähtömaiden palkkatasoa. Viime kädessä siirtotyöläisten aseman parantaminen on siirtotyöläisistä itsestään kiinni, sillä vain ihmisten oma uskallus voi saada aikaa pysyviä muutoksia. Paljon on kuitenkin tehtävissä sen eteen, että tämä liike kävisi mahdolliseksi. Me voimme päättää irtisanoutua vääryydestä ja kieltäytyä keräämästä globaalin riiston hedelmiä.

Aluksi on korjattava lait ja käytännöt, jotka tuottavat kahden kerroksen väkeä, esimerkiksi oleskelulupapolitiikan, työoikeuden tai veronkannon alueilla. On vaadittava työntekijöiden yhtäläisiä oikeuksia ja velvollisuuksia, sillä vain yhteisen nimittäjän varaan voi kasvaa ylikansallista solidaarisuutta.

Tätä tarkoitusta varten voimme käynnistää monikielisen puhelinpäivystyksen jakamaan tietoa pelisäännöistä ja tukijärjestelmistä. Voimme laajentaa matalan kynnyksen sosiaali- ja terveyspalveluja, joiden käyttö ei edellytä Kela-korttia tai pysyvää osoitetta. Edelleen voimme suunnitella tiloja eri väestöryhmien luontevalle kanssakäymiselle ja tarjota halukkaille kielikoulutusta. Myös ihmiskaupan vastaisessa työssä on lähdettävä lakipykälien sijaan ihmisten avuntarpeesta. On yksinkertaisesti vain päätettävä, että uhrien auttaminen on kauppiaiden kiinni saamista tai yleisiä siirtolaispolitiikan linjauksia tärkeämpää.

Lopuksi on varmistettava, että tänne tulevilla on halutessaan palkan, palvelujen, asunnon ja työsopimuksen keston puolesta realistiset mahdollisuudet muuttaa perheineen. Siihen tarvitsemme toimivaa työehtojen viranomaisvalvontaa, mutta ennen kaikkea siirtotyöläisten epäterve riippuvuussuhde työnantajaansa on purettava. Ulkomaalainen työntekijä on itsenäinen ja pystyvä toimija siinä kuin suomalainenkin. On vain annettava mahdollisuus.

* * *

Lähtöpäivänäni poimin yhteiskeittiön pöydälle uuden kukkakimpun, tarkoituksella syksyn sitkeistä varpukasveista, jotta se säilyisi mahdollisimman pitkään. Jätän viereen myös nipun käyntikortteja. Harvalla Olkiluodon miehistä kielitaito riittää sähköiseen yhteydenpitoon kanssani, mutta toivon silti vielä kuulevani heistä.

Matkustan bussilla kotiin läpi kullankeltaisena lainehtivan vilja-Suomen. Aurinko paistaa siniseltä taivaalta ja viereisessä penkissä lapsi lukee Muumilehteä. Radio hyräilee *Vanhaa veräjää*.

Niin kaunis on kotimaani.

VIITTEET

1. Seuraavien kappaleiden yhteenveto ydinvoimahankkeesta perustuu Wikipediaan (Olkiluodon ydinvoimalaitos), Juha Granathin (2010) haastatteluun ja Sekä TVO:n vuosikertomukseen 2008.

2. Hitsauskohun seurauksena Säteilyturvakeskus laati tarkastusraportin, joka sisälsi 10 korjausvaatimusta kuukauden määräajalla. Keväällä 2010 korjaukset olivat kuitenkin edelleen merkittäviltä osin tekemättä.

3. Ydinvoimalassa pitäisi olla kaksi toisistaan riippumatonta hallintajärjestelmää, mutta toistuvista lupauksista huolimatta ei automaatiosuunnitelmaa ollut tämän käsikirjoituksen valmistumiseen mennessä toimitettu.

4. Erittelyni suomalaisesta maahanmuuttokeskustelusta perustuu paitsi omille havainnoille, myös Keskisen, Rastaan ja Tuorin toimittamalle kirjalle *En ole rasisti, mutta…* (2009).

5. Vrt. esim: Satellite map images with missing or unclear data.

6. Niin sanotut maahanmuuttokriitikot näkevät humanitaarisen maahanmuuton ensisijaisena uhkana Suomen kansantaloudelle, siitäkin huolimatta, että sosiaaliturvaan ovat oikeutettuja myös esimerkiksi paluumuuttajat, vakinaisesti Suomessa asuvan perheenjäsenet sekä pitemmillä työsopimuksilla olevat työntekijät. Katso aiheesta Kotikuntalaki ja Laki asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta.

7. Pakolaisista 727 tuli kiintiön kautta. Noista kuudesta tuhannesta turvapaikanhakijasta 1300 sai myönteisen turvapaikkapäätöksen, mutta turvapaikkaa hakeneita on jäänyt Suomeen myös muilla oleskeluluvilla. Osa turvapaikanhakijoista ehti kuitenkin oleskella maassa niin lyhyen aikaa, että puhe ”maahanmuutosta” on heidän kohdallaan harhaanjohtavaa.

8. Suomen näkeminen kansainvälisten velvoitteiden ulkopuolisena saarekkeena ei ole vastuullista tai rehellistä tilanteessa, jossa Suomi on taloudellisesti, kulttuurisesti ja poliittisesti jatkuvassa vuorovaikutuksessa muuhun maailmaan. Se ei myöskään huomioi tutkimuksia, joiden mukaan siirtolaisuudesta on pitkällä tähtäyksellä vastaanottajamaille enemmän hyötyä kuin haittaa, muuttajien lähdön syitä erittelemättä: ”Given the global recession of 2008/09, it is especially important to assess the impact of migration on host communities and countries. There is no evidence of significant adverse economic, labour market or fiscal impacts, and there is evidence of gains in such areas as social diversity and capacity for innovation. Fears about migrants are generally exaggerated.” Human Development Report 2009, 92.

9. Ruotsalainen 2009. Lukua on pidettävä ainoastaan suuntaa antavana. Joitakin arvioita voidaan toki tehdä viranomaislähteistä: osviittaa saa työperäisten oleskelulupapäätösten avulla (työntekijän, elinkeinonharjoittajan ja ”muulla perusteella” saatu oleskelulupa jne.), sillä ETA- alueen ulkopuolelta tulevilta työntekijöiltä vaaditaan lähtökohtaisesti työntekijän oleskelulupa. EU- maista tulevat (+Islannin, Liechtensteinin, Norjan ja Sveitsin kansalaiset) voivat työskennellä ilman oleskelulupaa, vaikkakin oleskeluoikeus olisi lain mukaan rekisteröitävä 3 kuukauden oleskelun jälkeen. Oleskelulupapäätökset 2009 löytyvät diaariryhmittäin Maahanmuuttoviraston kaaviosta: http://www.migri.fi/download.asp?id=Oleskelulupap%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+2009;1532;{7F1F827F-189F-4406-9155-70E5A86D72A6} Näin kerätyt luvut ovat kuitenkin vahvasti viitteellisiä: ETA-alueen ulkopuolelta tullaan pimeisiin töihin ja EU-maista tulevilta jää rekisteröityminen ilmeisen usein tekemättä.

10. Human Development Report 2009.

11. Rental prices at Olkiluoto accommodation villages.

12. Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006.

13. Hallituksen esitys 269/2009.

14. Turvapaikkajärjestelmän ongelmallisuudesta kertoo se, miten jatkuvasti julkisuuteen nousee yleisen oikeustajun vastaisia käännytyspäätöksiä. Säännöstö sisältää paljon harkintaa ja yksittäisiin tapauksiin liittyvien salaussäännösten vuoksi on turvapaikkaviranomaisten toiminnasta vaikea muodostaa kokonaiskuvaa. Tilannetta ei helpota se, että monesti vainoa pakenevilla ihmisillä on hyvin vähän dokumentteja kertomuksensa tueksi. Selvää on, että järjestelmän väärinkäytösten pelossa ihmisiä palautetaan kohtuuttomiin olosuhteisiin.

15. Nykyisessä järjestelmässä avioliiton perusteella tulevien kohdalla ongelmana on, että he jäävät usein kotouttamislain tarjoamien toimenpiteiden ulkopuolelle ja siten riippuvuussuhteeseen puolisoonsa. Mikäli avioliitto kariutuu, ovat maahanmuuttajapuolisot heikoilla esimerkiksi huoltajuuskiistoissa.

16. Euroopan unionin neuvoston päätöslauselma 97/c/382/01.

17. Finnish immigration service. Tosin ryhmässä "muu peruste" valtaosa hakemuksista koskee työperäistä maahanmuuttoa, esimerkiksi sellaisia ryhmiä, jotka eivät tarvitse työntekijän oleskelulupaa työskennelläkseen Suomessa. Jos nämä "muu peruste" -hakemukset lasketaan kokonaisuudessaan työperäisiin, nousee tämä ryhmä selvästi muita suuremmaksi.

18. Suomesta löytyy myös sellaisia siirtolaisia, jotka ovat täällä kokonaan ilman oleskelulupaa. He ovat ehkä ylittäneet rajan alun perinkin ilman papereita tai väärennetyillä dokumenteilla, tai sitten heidän määräaikainen oleskelulupansa on vanhentunut. Paperittomat ovat siirtolaisten lainsuojattomin ryhmä. He eivät voi liittyä ammattiliittoon tai turvautua poliisiin jouduttuaan hyväksikäytön uhriksi. Sairastuessaan he eivät voi hakeutua lääkäriin, eikä heillä ole mahdollisuutta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Kosketus poliisiin merkitsee hyvin todennäköisesti karkotusta.

Silti monet muuttavat laittomasti, koska se on helpoin tai ainoa vaihtoehto. Yksi tällainen paperittomien siirtolaisten ryhmä ovat kansainvälistä suojelua tarvitsevat ihmiset, jotka saapuvat yleensä Kreikkaan tai Italiaan ja jatkavat siitä ihmissalakuljettajien kyydissä pohjoiseen. He eivät joko tiedä tai välitä siitä, että Dublin II -asetuksen mukaan heidät käännytetään täältä pikaisesti takaisin matkareitin ensimmäiseen maahan, johon he ovat jättäneet turvapaikkahakemuksen. Epäillään, että osalla näistä pakolaisista matkustushalukkuuden taustalla on ihmiskauppaa, joka kuitenkin järjestelmän mekaanisuuden vuoksi jää Suomessa viranomaisilta huomaamatta. (Raivio 2009.) Periaatteessa ulkomaalaislaki sisältää oleskeluluvan myöntämisen ihmiskaupan uhreille. Käytännössä näitä myöntöjä on kuitenkin ollut toistaiseksi hyvin vähän. Ensinnäkin viranomaisjärjestelmä ei näytä tunnistavan uhreja (eivätkä aina uhrit itsekään). Toiseksi, suurella osalla tavatuista ihmiskaupan uhreista on ollut oleskelulupa jollakin muulla perusteella. Ja kolmanneksi, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmällä on monissa tapauksissa niin vähän annettavaa, että löydetyt uhrit pyrkivät mieluummin selviämään muilla keinoin.

Pahimmassa tapauksessa poliisi kuljettaa paenneet uhrit suoraan takaisin ihmiskauppiaiden käsiin. Kirkon kansainvälisen työn pappi Árpád Kovács (2009) kertoi tapauksesta, jossa mies oli käännytyspäätöksen saatuaan rukoillut poliisia palauttamaan hänet mieluummin lähtömaahan Irakiin kuin Kreikkaan, sillä ihmissalakuljettajille velkaantumisen jälkeen hän arvioi henkensä olevan suuremmassa vaarassa jälkimmäisessä maassa. Pyyntöön ei ollut suostuttu.

19. Musiikkitalon tiedote 2007. Miesten palkka jäi uutisen mukaan alle kahteen euroon tunnilta.

20. Balch & Fellini & Ferro & Fullin & Hunger 2004, 181–192.

21. Paperittomia siirtolaisia tutkivan Mervi Leppäkorven mukaan erilaiset arviot johtuvat tilastointikäytännöistä: Poliisin arvio (6000–7000) nojaa laskelmiin, joissa mukaan on kirjattu kaikki laittomat maahantulot eli henkilöt, joilla ei rajanylityshetkellä ole tähän vaadittavia asiakirjoja. Näin tilastoissa ovat mukana myös esimerkiksi turvapaikanhakijat, joita ei yleisesti mielletä "paperittomiksi".

22. Naapurieni tarkka luku ei koskaan selvinnyt, vaikka myöhemmin tiedustelin asiaa majoitustoimistostakin. Miehiä oli

vaikea laskea, sillä osa oli aina töissä ja osa lomilla. Lisäksi parakissa vieraili paljon asukkaiden ystäviä ja miehet vaihtoivat huoneita liiemmin majoitukseen ilmoittelematta.

23. Korys 2003, 9–10 & 23–24. Vuosien 1850–1914 välillä maasta muutti arviolta puolitoista miljoonaa siirtolaista ja saman verran lähti 1920- ja 1930-luvuilla. Toisen maailmansodan kuluessa Puolan väestön arvellaan pienentyneen viidellä miljoonalla – luvussa on mukana rintamalla ja keskitysleireillä menehtyneiden lisäksi merkittävä muuttoaalto. Kommunistihallinto sulki rajat vuosikymmeniksi, mutta 1980-luvulla liike käynnistyi jälleen, nyt lähinnä korkeasti koulutettujen siirtolaisten muuttona länteen. Rajasäännösten vapauduttua 1989 on Puola ollut Euroopan suurimpia lähettäjämaita sekä pysyvässä että väliaikaisessa siirtolaisuudessa.

24. Fischer 2010.

25. EU/ETA-maat: Kaikki Euroopan unionin jäsenmaat sekä Islanti, Norja ja Liechtenstein.

26. Rekisteröintivelvollisuus ei koske Pohjoismaiden kansalaisia.

27. Uudet EU-maat: Ťsekki, Viro, Latvia, Liettua, Unkari, Puola, Slovakia ja Slovenia. Rekisteröitymistä suositellaan myös Romanian ja Bulgarian kansalaisille, vaikka se ei ole pakollista. Tämän ja seuraavien kappaleiden tiedot eri maista tuleviin työntekijöihin noudatettavista säännöksistä, ks. Opas ulkomaalaisten työskentelystä Suomessa 2007.

28. Lähdevero on yleensä suuruudeltaan 35 %. Jos ETA-alueelta tulevan henkilön vuosituloista vähintään 75 % on kertynyt Suomesta, hän voi jälkikäteen vaatia Suomesta saatujen ansiotulojen progressiivista verotusta. Yli puoli vuotta yhtäjaksoisesti Suomessa työskennelleitä verotetaan samalla tavoin progressiivisesti kuin Suomessa pysyvästi asuvia.

29. Tällöin tehtävä voi liittyä yritysten väliseen urakkasopimukseen tai työvoiman vuokraukseen. On kuitenkin vaikea sanoa, kuinka suuri osa työntekijöistä lasketaan lähetettyjen ja moniko ns. hakeutuneiden kategoriaan. Näiden statusten säännökset poikkeavat toisistaan esimerkiksi päivärahojen suhteen (lähetetyille päivärahaa voidaan vaatia työehtosopimusten nojalla), mutta tunnusmerkistö ei ole selvä ja siten työmarkkinatoimijoiden tulkinnat siitä, onko joku henkilö lähetetty vai hakeutunut, saattavat poiketa toisistaan. Selvyyden vuoksi puhun tässä tekstissä vain lähetetyistä työntekijöistä.

30. Tosin esimerkiksi Virosta, Latviasta, Liettuasta, Pohjoismaista tai sellaisista maista, joiden kanssa Suomella ei ole verosopimusta tuleva ulkomaalainen vuokratyöntekijä on alusta asti verovelvollinen Suomeen.

31. EU-maista tulevien kohdalla tosin lähtökohtaisesti vain ensimmäisen 12 kuukauden ajan, mutta tähän voi hakea pidennystä aina viiteen vuoteen saakka.

32. Siirtolaisnaisten ja miesten ammatillinen segregaatio perustuu tässä arvioon, sillä pätevää tilastointia ei ole. Esimerkiksi Heikkilän ja Pikkaraisen (2008) mainiossa kartoituksessa on kyllä eritelty maahanmuuttajia ammatin, lähtömaan ja iän mukaan, mutta vain viralliselle sektorille työllistyneiden maahanmuuttajien osalta ja sukupuolisegregaatiota tai väliaikaista työmuuttoa vain vähän sivuten.

33. McKay & Markova & Paraskevopoulou & Wright 2009, 56–59.

34. Kodin seinien sisällä tapahtuva väkivalta ja muu hyväksikäyttö ovat pysyvä haaste oikeusjärjestelmällemme, sillä rikosten dokumentointi on vaikeaa, eikä valtaosa tapauksista päädy lainkaan viranomaisten tietoon. Paritustapauksissa taas seksityöntekijällä on todistajan asema, jolloin korvausvaatimuksia ei voi esittää. Lisäksi paritustutkinnan yhteydessä poliisin tietoon tullutta seksityöntekijän pahoinpitelyä viedään Suomessa harvoin syyttäjälle.

35. Kontula & Saaristo 2009, 22.

36. Satonen, s. 26.

37. Kuhanen 2008.

38. Ehkä vaikein haaste ovat jälleen paperittomat siirtolaiset. Jos liitot haluavat säilyttää kollektiivisten sopimusten standardit, niiden on paljastettava lakia kiertäviä työnantajia. Se ei kuitenkaan onnistu käräyttämättä samalla paperittomia siirtolaisia, joiden muutenkin turvatonta asemaa viranomaistoimenpiteet heikentävät entisestään: he todennäköisesti menettävät työnsä ja joutuvat karkotetuksi.

39. Rauman poliisille tehdyt tutkintapyynnöt. Tutkintapyyn-

nön tekemiseen on korkea kynnys, joten vain harvassa tapauksessa työntekijät ovat yrittäneet turvautua poliisiin. Tähän asti käsittelyssä olleet, Olkiluodon työehtoja tai työturvallisuutta koskevat tutkintapyynnöt on kuitenkin päätetty jättää käsittelemättä, koska rikoksesta mahdollisesti seuraava rangaistus ei ole suhteessa kansainvälisen tutkinnan vaatimiin resursseihin.

40. Roiha 2010.

41. 2006 United States immigration reform protests. Satojen tuhansien kokoamisella mielenosoituksiin oli internetillä keskeinen merkitys.

42. Kansanvälinen siirtolaisuusjärjestö IOM on taas äskettäin arvostellut tätä Suomenkin tukemaa siirtotyöjärjestelmää, jonka seurauksena perheet hajoavat.

43. Sirva 2009, 142.

LÄHTEET

HAASTATTELUT

Aalto Susanna, 27.8.2009. Aalto työskentelee Olkiluoto-projektissa muun muassa työntekijöiden asuttamiseen ja opastukseen liittyvissä tehtävissä.

Fischer Zdenek, sähköpostihaastattelu 30.3.2010. Fischer on työskennellyt Olkiluodossa keväällä 2009.

Granath Juha, 2.5.2010. Granath on Olkiluodon rakennusprojektia vuodesta 2007 seurannut toimittaja.

Hiitiö Harri, 25.8.2009. Hiitiö on Eurajoen kunnanjohtaja.

Lahdenranta Ilona, 25.8.2009. Lahdenranta on kirjastonhoitaja Eurajoen kirjastossa.

Leppäkorpi Mervi, 26.4.2010. Leppäkorpi tutkii parhaillaan paperitonta siirtolaisuutta.

Rautell Wille, 26.8.2009. Rautell on satakuntalainen matkailualan yrittäjä.

Ruokolainen Seppo, 2.6.2009. Ruokolainen on työskennellyt Olkiluodossa Rakennusliiton luottamusmiehenä.

KIRJALLISET LÄHTEET

Balch Alex & Fellini Ivana & Ferro Anna & Fullin Giovanna & Hunger Uwe (2004) The Political Economy of Labour Migration in the European Construction Sector. In Michael Bommes & Kristen Hoesch & Uwe Hunger & Holger Kolb (eds.) *Organisational Recruitment and Patterns of Migration. Interdepencies in an Integrating Europe*. Imis-Beiträge, Heft 25/2004.

Dublin II –asetus: [http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/l33153_fi.htm] (26.3.2010)
Euroopan unionin neuvoston päätöslauselma 97/c/382/01 toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi. [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997Y1216(01):FI:HTML] (20.5.2010)
Finnish immigration service [http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=8,2709,2717,2730] (24.3.2010)
Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain ja ulkomaalaisrekisteristä annetun lain 3 §:n muuttamisesta. [http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2009/20090269.pdf] (26.3.2010)
Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma. Työhallinnon julkaisu 371/2006.
Heikkilä Elli & Pikkarainen Maria (2008) Väestön ja työvoiman kansainvälistyminen nyt ja tulevaisuudessa. Siirtolaistutkimuksia A 30 Siirtolaisinstituutti [http://www.migrationinstitute.fi/pdf/Siirtolaisuustutkimuksia_A30_ESR.pdf] (4.5.2010)
Human Development Report 2009. Overcoming barriers: Human mobility and development. UNDP, New York 2009.
Justice for Janitors www.seiu.org
Keskinen Suvi & Rastas Anna & Tuori Salla (toim.) (2009) *En ole rasisti, mutta… Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä.* Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto, Tampere.
Kiljunen Kimmo (2009) Vääryyttä mansikkatilalla. *Uutispäivä Demari*, 7.10.2009.
Kontula Anna & Saaristo Elina (2009) Countering Trafficking in Moldova. IOM, Mission of the Republic of Moldova.
Korys Izabela (2003) Migration trends in selected EU applicant countries: Poland. CEFMR Working paper 5/2003. [http://www.cefmr.pan.pl/docs/cefmr_wp_2003-05.pdf] (6.6.2010)
Kotikuntalaki [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940201?search[type]=pika&search[pika]=kotikuntalaki] (6.6.2010)
Kovács Árpád, Luterilaisen kirkon Oulun kansainvälisen työn pappi: esitelmä Pro-tukipisteen ihmiskauppaseminaarissa Helsingissä 23.10.2009.
Kuhanen Tomi (2008) Ulkomaalainen työvoima haasteena ayliikkeelle. Sosiaalipolitiikan pro-gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.
Laki asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931573] (6.6.2010)
McKay Sonia & Markova Eugenia & Paraskevopoulou Anna & Wright Tessa (2009) The Relationship between migration status and employment outcomes. Undocumented Worker Transitions. EU Sixth Framework Programme Contract Number: 044272. [http://www.undocumentedmigrants.eu/londonmet/fms/MRSite/Research/UWT/UWT%20FINAL%20REPORT%20Revised%2021%20November%202009mw.pdf] (25.5.2010)
Metsämarjanpoimijat (2007) Hankkeen loppuraportti. Sisäasiainministeriön julkaisuja 14/2007.
Musiikkitalon tiedote 20.12.2007 [http://www.musiikkitalo.fi/uutiset.php?aid=14446&k=14268] (2.3.2010)
Olkiluodon ydinvoimalaitos. Wikipedia. [http://fi.wikipedia.org/wiki/Olkiluodon_ydinvoimalaitos] (12.5.2010)
Opas ulkomaalaisten työskentelystä Suomessa. Rakennusteollisuus RT ry & Rakennusliitto ry 2007 [http://rakennusliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/eb09be113c0979d0db2f2e1a11332e13/1272363462/application/pdf/1617032/ulkomaalaisopas.pdf] (27.4.2010)
Raivio Piritta, Pakolaisneuvonta: esitelmä Pro-tukipisteen ihmiskauppaseminaarissa Helsingissä 23.10.2009.
Satakunnan poliisilaitoksen tutkinta-asiakirjat, ilmoitus 6650/R/3632/08 (kiristys).
Satakunnan poliisilaitoksen tutkinta-asiakirjat, ilmoitus 8390/R/34333/09 (kiskonnantapainen työsyrjintä)
Satakunnan poliisilaitoksen tutkinta-asiakirjat, ilmoitus 8390/R/4087/10 (työturvallisuusrikkomus)
Rental prices at Olkiluoto accommodation villages. Areva, Issued on 04-03-2008. Julkaisematon asiakirja.
Roiha Maarit (2010) Yhdysvaltain ammattiliitot tukevat nyt laittomia työntekijöitä. SASKin verkkolehti. [http://www.sask.fi/julkaisut/tyomaana_maailma_1_2010/usa_ammat-

tiliitot/] (3.4.2010)
Ruotsalainen Kaija (2009) Ulkomaalaisten tilapäisen työnteon tilastointi on hajanaista ja puutteellista. Hyvinvointikatsaus 3/2009. Tilastokeskus. [http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyka_2009_3.html] (5.5.2010)
de Saint-Exupery Antoine. *Pikku Prinssi*. WSOY, Porvoo 1999.Satellite map images with missing or unclear data. Wikipedia. [http://en.wikipedia.org/wiki/Satellite_map_images_with_missing_or_unclear_data] (5.5.2010)
Satonen Arto. Realismia turvapaikkapolitiikkaan, resursseja kotoutumiseen. Kokoomuksen eduskuntaryhmä.
Sirva Sari (2009) Ikääntyvät isovanhemmat ja perheen yhdistäminen Suomessa. Teoksessa Keskinen Suvi & Rastas Anna & Tuori Salla (toim.) *En ole rasisti, mutta… Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto, Tampere.
Suni Katri (2009) Eurajoen verotuloissa ennätyskasvu. Satakunnan kansan vekkolehti, 3.11.2009 [http://www.satakunnankansa.fi/cs/Satellite/Satakunta/1194629102381/artikkeli/eurajoen+verotuloissa+ennatyskasvu.html] (9.6.2010)
Suomalaisesta peruskoulusta halutaan vientituote Ikea-tyyliin. Helsingin Sanomien verkkolehti 28.12.2009. [http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Suomalaisesta+peruskoulusta+halutaan+vientituote+Ikea-tyyliin/1135251761162] (26.5.2010)
Teollisuuden Voima Oyj (2009) Vuosikertomus 2008.
2006 United States immigration reform protests. Wikipedia. [http://en.wikipedia.org/wiki/2006_United_States_immigration_reform_protests] (15.3.2010)

ANNA KONTULA (s. 1977) on sosiologi Tampereen yliopistosta. Kontulan väitöskirja *Punainen eksodus* (Like 2008) käsitteli seksityötä Suomessa. Väitöskirjan jälkeen Kontula on keskittynyt tutkimaan harmaata työtä rakennusalalla. Hän on myös kirjoittanut raportin ihmiskaupan vastaisesta työstä.

Anna Kontula on aktiivinen mielipidevaikuttaja, joka osallistuu mielellään julkiseen keskusteluun tutkijana, kolumnistina, poliitikkona ja bloggaajana.

Kontulan kiinnostuksen kohteita ovat niin feminismi, seksi, siirtolaispolitiikka, työelämän murros kuin ay-liikkeen tulevaisuus. Hänen edellinen Into-pamflettinsa *Tästä äiti varoitti* herätti runsaasti mielenkiintoa.

Kontula harrastaa kokkausta, kilpikonnan hoitoa, tanssimista ja lastenkulttuuria.

INTO-PAMFLETIT

27. Outi Hakkarainen ja Mira Käkönen (toim.): Kenen ilmasto
26. Diana Denham & C.A:S:A Collective (toim.): Tavallisten ihmisten kapina
25. Frédéric Lordon: Rahamyllyt kuriin: kuinka vapautua finanssikriiseistä
24. Pentti Linkola: Isänmaan ja ihmisen puolesta
23. Salla Korpela: Yltäkylläisten pidot – tulevaa hyvinvointia hahmottamassa
22. Juha Suoranta: Piilottajan päiväkirja
21. Risto Isomäki: Kosminen rakkaus vai suuri saatana? 20 päätöstä ydinvoimasta
20. Kimmo Jylhämö & Hanna Kuusela (toim.): Politiikkaa, idiootti! – Vastakkainasetteluja Žižekin kanssa (2. painos)
19. Otto Bruun ja Teppo Eskelinen (toim.): Finanssikapitalismi – jumala on kuollut
18. Boris Nemtsov & Vladimir Milov: Putinismi ja Venäjän rappio
17. Jonathan Glover: Lapsia valitessa – geenit, vammaisuus ja suunnittelu
16. Stanislaw Dmitrijevski, Oksana Chelysheva and Bogdan Gvarely: Who is responsible?
15. Arja Alho: Kovan tuulen varoitus
14. Jouko Väänänen (toim.): Rauhaa, peace! – pasifismin klassikoita
13. Anna Kontula: Tästä äiti varoitti (2. painos)

www.intokustannus.fi

INTO-PAMFLETIT

12. Anna-Reetta Korhonen, Jukka Peltokoski ja Miika Saukkonen: Paskaduunista barrikadille – Prekariaatin julistus
11. Olli Tammilehto: Rahdin rikokset
10. Matti Ylönen: Veroparatiisit – 20 ratkaisua varjotalouteen
9. Timo Kopomaa: Leppoistamisen tekniikat (2. painos)
8. Rolf Büchi, Nadja Braun ja Bruno Kaufmann: Opas suoraan demokratiaan
7. Martina Reuter ja Ruurik Holm (toim.): Koulu ja valta
6. Juha Pikkarainen: Kapinakenraalin päiväkirja
5. Chris Lang: Tehtaan varjossa
4. Meri Lähteenoksa: Viisas arki
3. Tere Vadén (toim.): Linkolan ajamana
2. Mahatma Gandhi: Vapaudesta – Hind swaraj
1. Hanna Kuusela ja Mika Rönkkö (toim.): Puolueiden kriisi (2. painos)

www.intokustannus.fi